

БАШТИНАР

ГЛАСИЛО УДРУЖЕЊА ЗА ЊЕГОВАЊЕ СРПСКОГ
КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКОГ НАСЉЕБА "БАШТИНАР" БРЧКО

Адреса Уредништва:

Иве Андрића 1, 76100 Брчко, Брчко Дистрикт БиХ

Моб: +387 (0)65 825 300; 968 639

e-mail: bastinar@hotmail.com

Број жиро рачуна: 554-005-00000501-31

Број девизног рачуна: 5401000-00/279

PAVLOVIC INTERNATIONAL BANK AD

Слобомир-Бијељина, Филијала Брчко

Уредништво:

мр Драгица Панић-Кашански

(главни и одговорни уредник)

Петар Васић

Душан Дејанац

Александар Николић

Марица Лакић

(лектор)

Секретар уредништва:

Мирослав Обрадовић

Издавач:

Удружење за његовање српског
културно-историјског наслеђа
"Баштинар" Брчко

Технички уредник и насловна страна

Драган Кашански

Компјутерска припрема:

Радо Симеуновић

Штампа:

Графо-С, Шамац

Тираж: 500 примјерака

Уводна ријеч

*“Чојство и јунаштво,
српство и хуманост - недељиви су.
Српски национализам није био,
нити икад сме бити, у опречности са
хуманошћу, са европејством са
космополитизмом. Он се у њих
уклапа као део у целину“*

Академик Драган Недељковић

О поимању баштине и удружењу “Баштинар”

О насиљу над баштином (из Душановог законика)

*“И да није властан господин цар,
или краљ, или госпођа царица икоме
узети баштину силом, или купити, или
заменили, осим ако ко сам пристане.”*

ТУЖИЛА ДЕВОЈКА НА ЂУРЂЕВИХ ВРАТИ¹

ТУЖИЛА ДЕВОЈКА НА ЂУРЂЕВИХ ВРАТИ
ПИТАО ЈЕ ЂУРЂЕ: ШТО ТУЖИШ ДЕВОЈКО
КАКО ДА НЕ ТУЖИМ ЈА НА ТВОЈЕ ВРАТИ
ТВОЈЕ МИ ВОЈВОДЕ БАШТУ ПОАРАШЕ
БАШТУ ПОАРАШЕ И РУЖИЦЕ ПОБРАШЕ
ДЕВОЈЦИ ЈЕ ЂУРЂЕ ВАКО БЕСЈЕДИО:
ИЗИЂ ДЕВОЈКО НА ДРУМ ПРЕД ВОЈВОДЕ
НА КОМ ТИ УПОЗНАШ СТРУК РУМЕНЕ РУЖЕ
ПОКЛОНИЂУ ТЕБИ КОЊА И ЈУНАКА
ДЕВОЈКА ЈЕ ЂУРЂА ЛЕПО ПОСЛУШАЛА
ТЕ ОНА ИЗАЂЕ НА ДРУМ ПРЕД ВОЈВОДЕ
НИ НА КОМ НЕ СПАЗИ СТРУК РУЖЕ РУМЕНЕ
НА ЂУРЂЕВОМ СИНУ ВЕНАЦ ОД РУЖИЦА
ДЕВОЈКА СЕ МАШИ ВЕНАЦ ДА ДОМАШИ
ШТА ЂЕ ТИ ДЕВОЈКО ВЕНАЦ ОД РУЖИЦА
КАД ТЕБИ ПОКЛАЊАМ КОЊА И ЈУНАКА
КОЊА И ЈУНАКА ЂУРЂЕВОГА СИНА

¹ Павле Софрић Нишевљанин: "Главније биље у народном веровању код нас Срба", БИГЗ фототипско издање, 1990 (Београд, 1912), стр. 193

"У девојачкој градини ружа игра битну улогу и девојчин ружичњак се идентификује њеном чашћу"

*Удружење за неговоње српског
културно историјског наслеђа*

"БАШТИНАР" Брчко
доојелује

ЗАХВАЈНИЦУ

**Подојењењу за спорт и културу
Владе Брчко Дистрикта БиХ**

*јер је омогућило да се остваре наше замисли
и чврсти цвјерење да "нема крова без темеља"
и тиме се чврстило у ред*

УТЕМЕЉИВАЧА БАШТИНАРА

*Председница
мр Златица Панић-Кашански*

Нови чланови секције за музичку баштину

АДОБ "Ражљево" Ражљево

Пјевачка група "Сарајевско поље" - Илијаш

ORGANIZACIONI-ORGANIZACIJSKI ODBOR
SMOTRE AMATERSKOG STVARALAŠTVA
DODJELJUJE

ОРГАНИЗАЦИОНИ-ОРГАНИЗАЦИЈСКИ ОДБОР
СМОТРЕ АМАТЕРСКОГ СТВАРАЛАШТВА
ДОДЈЕЉУЈЕ

Zahvalnici Захвалници

Аматерско друштво
"РАЖЉЕВО" из Ражљева

за учешће на 2. Smotri amaterskog
stvaralaštva 2003. u Brčko distriktu BiH
за учешће на 2. Смотри аматерског
стваралаштва 2003. у Брчко дистрикту БиХ

БРЧКО/БРЧКО,
21.12. 2003.

Predsjednik / Председник
Бранко Дамјанац

Из "Баштинаровог" фотоархива

АКТИВНОСТИ "БАШТИНАРА" У 2003. ГОДИНИ

Баштинар је од оснивања, 18. 12. 2002. године, до 31. 12. 2003. године радио на остваривању основних циљева предвиђених Статутом. Дјелатношћу оснивача и чланова кроз неколико секција (за музичку баштину, за ликовну баштину, за материјалну културу), Баштинар је континуирано био присутан, како у самом граду Брчком и околним селима, тако и у Босни и Херцеговини и шире. Поред планског остваривања контаката са институцијама с којима је могуће остварити стручну сарадњу (музеји, архиви, центри за проучавање музике и игре, академије умјетности...), предсједница се најмање једном мјесечно састајала с члановима Савјета Баштинара ради оцјене дотадашњег и планирања будућег рада.

Није занемаривана ни сарадња с другим организацијама у граду (СОЗ, Коло српских сестара, СПКД "Просвјета", Хришћанска заједница...), као и са Српском православном црквом.

Наши су чланови појединачно остваривали контакте са организацијама које имају додирне тачке с Баштинаром или неком од Баштинарових секција (АДЗНМ "Гусле" Кикинда, КТМ "Огледало" Нови Сад, УЛУРС Бања Лука, ДОБ Билећа/Гацко, СПКД "Просвјета" Ријека, Етнографски музеј Србије Београд).

Секција за музичку баштину организовала је концерте, смотре, припремала чланове за наступе, снимала и архивирала аудио и видео снимке. Ова секција је најбројнија јер су њени чланови поред истакнутих стручњака (Слободан Балаћ, Милорад Лонић, др Оливера Васић, мр Милорад Кењаловић, др Димитрије Големовић, Славица Михајловић) и пјевачке групе и свирачи на народним инструментима, као и градска омладина која радо учи о српској традиционалној музици, игри и обичајима. Ова секција је организовала манифестацију "Семберија у Посавини", Смотру пјевања утроје у Ражљеву, учествовала на Другој смотри аматерског стваралаштва Брчко дистрикта БиХ

2003, с богатим програмом двије фолклорне групе: "Сарајевско поље" и АДОБ "Ражљево".

Чланови ове секције, са својим стручним и научним радовима, учествовали су на разним симпозијумима, савјетовањима и семинарима као излагачи или предавачи.

Секција за материјалну културу највише је радила на набавци и сакупљању предмета материјалне културе и њиховом евидентирању што је омогућило поставку етнографске изложбе у Ражљево. Поред тога, марљиво је формиран фото-архив који садржи снимке догађаја, предмета, људи с којима су вођени разговори, фотографије народне архитектуре (куће и помоћни објекти), градитељства (крстови и споменици на гробљима), превозна средства, биљке и дрвеће. Купљена је и једна стара српска кућа која треба да послужи као изложбени и архивски простор.

Секција за ликовну баштину организовала је изложбу посвећену дјелима надахнутим православљем. Њени чланови (Ненад Несторовић, Драган Кашански, Радмила Бајић-Бабић, Лазо Савић) учесници су или организатори ликовних колонија. Резултати њиховог рада у 2003. години биће презентовани у 2004. години.

Удружење за његовање српској културно-историјској наслеђа

"БАШТИНАР" Брчко

На основу члана 9 Статута Удружења за његовање српског културно-историјског наслеђа "Баштинар" Брчко, Скупштина "Баштинара" на сједници одржаној 15. 9. 2003. године, доноси

О Д Л У К У

О оснивању Аматерског друштва за очување баштине "Ражљево" у Ражљево

Члан 1

Доноси се одлука о оснивању Аматерског друштва за очување баштине "Ражљево" у Ражљево.

Члан 2

Скраћени назив друштва је АДОБ "Ражљево". Сједиште Друштва је у Ражљево, у просторијама Друштвеног дома.

Члан 3

Друштво се формира, у складу са Статутом "Баштинара", као подружница Удружења за његовање српског културно-историјског наслеђа "Баштинар" Брчко, са циљем да води бригу о очувању традиционалног народног градитељства, исхране, музике и игре, текстилне радиности, обичаја и културе краја, старих заната и других народних вриједности.

Члан 4

Чланови Друштва имају статус судјелујућих чланова и прихватају Статут, као и програме и правила рада "Баштинара" Брчко.

Члан 5

АДОБ "Ражљево" има своју Скупштину, предсједника, секретара, благајника, администратора, Управни одбор и чланство. Рад Управног одбора АДОБ "Ражљево" непосредно прате и помажу предсједник и секретар "Баштинара" Брчко.

Члан 6

АДОБ "Ражљево" користи идентификациони број и рачун "Баштинара", а имаће свој подрачун, односно штедну књижицу у Павловић Интернационал банци, Филијала Брчко. Баштинар ће овластити потписнике рачуна за АДОБ "Ражљево" који ће моћи подизати новац са штедне књижице.

Члан 7

Програм рада АДОБ "Ражљево" мора бити усклађен са Статутом и Програмом рада Удружења за његовање српског културно-историјског наслеђа "Баштинар" Брчко, а кроз практичне активности чланови и органи АДОБ-а ће, поред осталог, доприносити заштити и очувању животне средине.

Члан 8

Све документе у вези са оснивањем и статусом, као и правила, програм и садржај рада АДОБ "Ражљево" разматра, усаглашава и одобрава Скупштина Удружења за његовање српског културно-историјског наслеђа "Баштинар" Брчко, у својству оснивача.

Члан 9

У случају престанка рада стечена покретна и непокретна имовина, те документација АДОБ "Ражљево" раздужује се код органа оснивача - Удружења за његовање српског културно-историјског наслеђа "Баштинар" Брчко.

Члан 10

Стручну и другу неопходну помоћ АДОБ-у "Ражљево" континуирано ће пружати Удружење за његовање српског културно-историјског наслеђа "Баштинар" Брчко, кроз рад својих стручних служби.

Члан 11

За заступање АДОБ "Ражљево", те потписивање аката и подизање новца са штедне књижице код Павловић Интернационал банке, филијала Брчко, овлашћују се Грујица Кисић, Слободан Крунић и Ратомир Ђукић.

Члан 12

Ова одлука ступа на снагу даном доношења, а разматрана је и прихваћена на оснивачкој Скупштини АДОБ "Ражљево", одржаној 5.10.2003. године у Ражљеву.

За АДОБ "Ражљево":

1. Грујица Кисић
2. Слободан Крунић
3. Ратомир Ђукић

За "Баштинар" Брчко:

1. Драгица Панић-Кашански, председник
2. Петар Васић, секретар

Из националне ризнице

мр БРАНКО БРЂАНИН

ДРАМСКА БАШТИНА МИЛУТИНА БОЈИЋА

(“ГОСПОЂА ОЛГА” - ПОСЛИЈЕ ДЕВЕДЕСЕТ ГОДИНА)

Издишући грудоболан, уз завјетне стихове “Плаве гробнице”:

*“Без речи, без суза и уздаха меких,
Да мирис тамјана и дах праха здружим
Уз тутњаву муклу добоша далеких”*

јектичав и сипљив, “изболован и физички исцрпљен”, склопивши “своје лепе, велике црне очи”¹, грозничав, ношен олујом неразумне “слепе наде” у оздрављење, у солунској ратној болници Милутин Бојић “својим кратким животним путем као да сажима горчину једне формуле песника који пише овим језиком”². Отварају се већ од *времена смрти* његове, 1917, питања и нагађања: како би изгледала историја српске књижевности, рецимо, да је преживио пошаст првог свјетског рата и туберкулозу плућа, да је остварио најављено и планирано³, да је - као што није - поживио педесетак година још и затворио сјајни лук

- 1 Владимир Ђоровић, “Милутин Бојић”, предговор у “Песме и драме”, СКЗ, Београд, 1927. (Цитирано према прилогу у издању НАРОДНЕ КЊИГЕ, Београд, 1974, стр. 219.)
- 2 И. В. Лалић, предговор у “Милутин Бојић”, НАРОДНА КЊИГА, Београд, 1974, стр. 7.
- 3 Гаврило Ковијанић у књизи “Живот и књижевни рад Милутина Бојића”, НАУЧНА КЊИГА, Београд, 1969. наводи према свједочењима савременика и Бојићевим забиљешкама да је аутор намјеравао да напише још и драме “Вејавица”, “Душанов законик”, “Химну поколења”, све историјске, затим друштвене драме: “Жене”, “Два морала”, “Мати и син”, “Отац и син”, затим музичке драме: “Ветар”, “Прогнани војвода” и “На гробљу царства”. Владимир Ђоровић, у предговору књизи Бојићевих изабраних pjesама и драма, СКЗ, Београд, 1927. наводи: “Из једне његове белешке видим, да је мислио изградити још и ове ствари: *Сестра Леке Капетана*, *Четврта краљица* и *Вејавица*, све у три чина; и *Вукашина* и *Кулу на Бојани* у пет чинова. Доспео је, међутим, да изрази још само *Урошеву женидбу*”. За нас је, овдје, посебно важна напомена-фуснота 1. која слиједи након пређашњег навода, у којој се каже: “Биографи помињу, да је Бојић оставио у рукопису још и два комада из савременог живота, *Ланци* и *Госпођа Олга*. Ми те ствари нисмо имали прилике да видимо”. (Цитирано из прилога у издању НАРОДНЕ КЊИГЕ, Београд, 1974, стр. 222-3.)

свога опуса, развијајући се по скици коју је блиставо већ стигао да најави за непуних десетак година стварања, и то све у раном младалачком узрасту од петнаесте до двадесет и шесте своје године, када је и овако за собом оставио дјело које и квалитетом, али и обимом представља респектабилну и незаобилазну чињеницу у паметарници укупне српске литературе⁴. Да, заиста, "шта би било кад би било"...

Књижевно дјело Бојићево се "данас указује као једна апопеоза величине прекинутог раста"⁵, а драматичарским опусом је наш пјесник на жанровској прекретници као вишеструки "превратник": драме му нису обнова и спас "танке крви" него окончање занемоћалог жанра старе националне романтичарске драме или трагедије у стиховима ("*Краљева јесен*", "*Урошева женидба*"), али су његови "друштвени" комади истовремено и почетак новог жанра. Српска грађанска драма, односно "салонска драма" ибзеновског типа, са елементима натурализма у Бојићевим "*Ланцима*" (1910) и "*Госпођи Олги*" (1914), добива репрезентативне примјере, у оквиру жанра, типолошки најављеног код нас већ с Матавуљем ("*Завет*", 1896), или Нушићевим (1900) "*Тако је морало бити*" - коју сам аутор, мада помало претенциозно, назива "првом српском грађанском драмом"

⁴ Владимир Ђоровић ће рећи: "У нашој књижевности мало је писаца који су били дочекани с више похвала" (Исто, стр. 219); Јован Скерлић, неприкосновени ауторитет српске литературе у својој последњој књижевној критици ("*Чланак о Бојићу*", СК ГЛАСНИК, књ. 32, 1914) наводи да је Бојић "песник од талента, од оних природних талената, који прокључају и у силним млазевима избију у једном бићу", те да је својом књигом "дао не само једну лепу наду српској поезији, но и једну добру поетску принову српској књижевности". (Цитирано према прилозима у издању НАРОДНЕ КЊИГЕ, стр. 219.) У "*ИСТОРИЈИ НОВЕ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ*" штампаној јануара 1914. Скерлић ће Бојића поменути у биљешци, уз Мирка Кородију као "најновије песнике", који "скрећу пажњу на себе", и рећи: "Бојић има живу машту, живописну реченицу, богат речник, крепак и звонак стих". (Цитирано према "*ИСТОРИЈИ...*", издање ЗАВОДА ЗА УЏБЕНИКЕ, Београд, 1997, стр. 398.) Др Бранко Лазаревић ће уз "*ПЕСМЕ БОЛА И ПОНОСА*", 1917. Бојића "крунисати", за "краља речи", наглашавајући да "одавна нико није господарио речима" тако, а у својеврсном некрологу др Миодраг Ибровац је објавио да је смрт "убила једну наду, и, сме се слободно рећи, најлепшу наду наше књижевности". (Цитирано према Б. Ђоровић, Исто, стр. 219.)

⁵ Иван В. Лалић, Исто, предговор, стр. 8.

- (а слиједи јој *"Иза Божјих леђа"* и *"Пучина"*), те комадима В. М. Јовановића Марамбоа.

Величина и снага Бојићевих стихова, а посебно њихов значај у контексту националне књижевности⁶ учинили су да се драматичарски сегмент његовог дјела посматра ипак као аспект другог реда⁷, што је, касније, неминовно водило постепеном занемаривању стварних вриједности при оцјењивању укупног

⁶ Ексклузивно издање СРПСКЕ КЊИЖЕВНЕ ЗАДРУГЕ *"Песме и драме"* са предговором В. Ђоровића, 1927, надахнути и апотеозичан есеј, препун комплимената, моралних, уметничких, филозофских, Исидоре Секулић *"Белешка о Милутину Бојићу"* у СРПСКОМ КЊИЖЕВНОМ ГЛАСНИКУ 1935. као и Скерлијева нескривена књижевна симпатија оличена у промовисању Бојића као "нове наде наше националне поезије", и то чак прије но што ће наш pjesник испјевати своје најбоље стихове, (1914-17), а посебно ласкаве оцјене које су о Бојићевом дјелу изrekli пригодном његове смрти такви ауторитети као што су били тада Бранко Лазаревић и Миодраг Ибровач, свједоче високи ранг Бојићев на лествици националне литературе. Величину губитка одредио је и Бранислав Нушић: "Милутин Бојић, иако још драмски неизграђен, просуо је са позорнице бујну и снажну реч и својом раном смрћу одузео српској литератури најснажнијег будућег драматичара" (Б. Нушић, *"Писмо кћери"*, П.О. Одавић 5 бр. 104). Борислав Глишић је ефектно поентирао: "У њему смо изгубили великог драматичара и опет у њему имамо великог драматичара" (НИН, бр. 251, Београд, 1955). "Милутин Бојић је стваралачки догађај у нашој поезији који се не може пренебрегнути" (Миодраг Павловић, *"Осам песника"*, ПРОСВЕТА, Београд, 1964, стр. 110). Ипак, "нова књижевна атмосфера двадесетих година (ЈЕ) била донела и низ нових, снажних талената и потпуно нове проблеме песничког израза, тако да је Бојић остао са оне стране једне већ превазиђене баријере", пресудиће педесетак година након pjesникове смрти Миодраг Павловић, у предговору књизи *Милутин Бојић* (Избор), НОЛИТ, Београд, (1963). Зоран Мишић, у својој арбитрарној *"АНТОЛОГИЈИ"*, пише о Бојићу: "Прекасно је прихватио култ сонорног и помпезног александринца, прерано је умро да би свој таленат упутио у другом смеру". Сводећи своју оцјену М. Павловић поентира: "Химера 'великог песника', која опседа наше песнике од Бранка, преко Лазе Костића, Дучића до Настасијевића, привлачила је и Бојићев темперамент изузетном снагом. Има више од једног разлога, и много оправдања, што је она остала далеко ван домаћаја руке овог рано преминулог песника". (Цитати према прилогу у издању НАРОДНЕ КЊИГЕ, Београд, 1974, стр. 243.)

⁷ "Нећемо анализирати његове драме, због тога што су оне за нас важне само као поезија, а не као драма", рећи ће Зоран Гавриловић, и додати: "ако би се на све Бојићеве драме писане у стиху применила драмска анализа, онда би се показало да овај песник није био у томе нарочито вешт, нити да га је превасходно интересовало остварење драме као посебног уметничког облика". (З. Гавриловић, *"Милутин Бојић"*, у *"Од Војислава до Дуса"*, РАД, Београд, 1957, стр. 56)

литерарног значаја опуса прерано преминулог умјетника.⁸ Иако ће бивати уочавано да је он "за разлику од других наших песника који су писали драме, заиста имао вокацију драмског писца", прави осјећај за позориште, да је "осећао позорницу и знао је шта треба да буде песнички језик на позорници", па чак и да би "можда таленат драмског писца касније превладао песника у њему", те је тако "можда у њему више изгубила наша драма него наша поезија"⁹, преовладао је став да укупно драмско дјело и појединачне драме Милутина Бојића, "не умањујући њихову објективну вредност ни њихов значај у контексту наше драмске књижевности - али и једно и друго, сведено на праву меру, није адекватно оним резултатима које је Бојић постигао у поезији"¹⁰.

ИЗГУБЉЕНО ИЛИ ЗАБОРАВЉЕНО

"Нађено је драже негубљеног", запјевао је српски народни пјесник. И заиста, још 1974. године наглашено акрибични и пословично у мноштва упућени И. В. Лалић ће у своме предговору изабраним дјелима Милутина Бојића драму "*Госпођа Олга*" (с правом!) називати "изгубљеном". Тек 20. фебруара 1979. у Народном позоришту у Београду, у режији Виде Огњеновић (насловна улога Оливера Марковић, у улози Гидре Предраг Мики Манојловић)¹¹, Бојићева драма је оживјела на даскама за које је и била написана крајем 1913. и почетком 1914, потписана псеудонимом mv²/2¹². Текст драме "*Госпођа Олга*", који

⁸ "Јер оно што је ван поезије чинио показаће нам једног другог Бојића који, лишен свог основног инструмента - поетског израза, почиње да бива слабији и неуједначенији. Истина, и у многим прозним текстовима открићемо право Бојића, ту његову врлину, потребу за откривањем стања духа која су сама по себи драматична... Међутим, за нас (ДРАМА) остаје занимљива више као сведочанство о ширини његовог интересовања него као уметничка вредност". (З. Гавриловић, Исто, стр. 57)

⁹ М. Павловић, Исто, стр. 241.

¹⁰ И.В.Лалић, Исто, стр. 22.

¹¹ Библиографски и театрографски подаци према СРПСКА ДРАМА У 25 КЊИГА, књига 16, ИЗАБРАНЕ ДРАМЕ Милутина Бојића, приредио Јован Христић, НОЛИТ, Београд, 1987, стр. 201-203.

¹² Детаљна биографија и библиографија Милутина Бојића у дјелу Гаврила Ковијанића, "Живот и књижевни рад Милутина Бојића", НАУЧНА КЊИГА, Београд, 1969.авриловић, Исто, стр. 57)

је нама данас познат и доступан, објавио је на основу ауторовог концепта, приређивач Бојићевих *САБРАНИХ ДЕЛА*, др Гаврило Ковијанић¹³, а "коначна верзија нестала је у Народном позоришту за време првог светског рата"¹⁴.

Дакле, с једне стране Бојићева *"Госпођа Олга"* је претрпјела судбину многих српских културних добара и имања, страдала је и *изгубљена* у пламену свјетског рата и "нестала" једнако као што је и њен несрећни аутор у двадесет и шестој години промијенио свијетом. Али, поред тога што је била изгубљена - и онда када је већ одавно била "званично" *пронађена* - ова драма је и даље бивала *заборављена!* А то већ није било везано за свјетске ратове. Забораву су кумовали зла воља владара и незнање поданика; свјесни план и коцепт једних и кукавичлук других... Није било ни пожељно ни препоручљиво "откривати" једног давно "превазиђеног" и "застарјелог" Милутина Бојића. Имало се, мимо освједочене класике (!) већ што-шта откривати и промовисати у преобиљу књижевности новостворених јужно-словенских "народа и народности"¹⁵.

Г. Ковијанић је још 1969. у својој студији - дисертацији упутио на његово будуће велико "откриће", а појавом *САБРАНИХ ДЕЛА* (1978) обесмишљене су све препреке да Бојићев народ напokon на сцени види ако већ не његову најустјешнију драму (најбољом Бојићевом драмом се сматра *"Краљева је-*

¹³ Четири књиге, издање НАРОДНА КЊИГА, Београд, 1978.

¹⁴ Јован Христић, предговор, *ИЗАБРАНЕ ДРАМЕ*, књига 16, НОЛИТ, Београд, 1987, стр. 23. И иначе би се могло рећи да Бојић није имао "среће": већина његових драмских текстова остала је и неиграна и непозната. Види, Мираш Кићовић, Једна необјављена драма Милутина Бојића у Народној библиотеци, *ГОДИШЊАК НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ НР Србије*, Београд, 1960, стр. 47-53. Према неким изворима (Петар Марјановић, *"Српски драмски писци XX столећа"*, друго допуњено издање ФДУ, Београд, 2000, стр. 337). Бојићев комад "Госпођа Олга" изведен је први пут на сцени 2. 4. 1978. у Народном позоришту у Лесковцу у режији Душана Михаиловића.

¹⁵ "Остављено му је место минорног песника једног прилично богатог раздобља наше поезије, завршеног углавном самим ратом. Но рат, и његова смрт у њему, утицали су, чини нам се, негативно на Бојићеву репутацију. Он је остао недовољно проучен, и некако и сам изгубљен и прежале у том рату у коме је нестao." (Миодраг Павловић, "Осам песника", ПРОСВЕТА, Београд, 1964, стр. 110).

сен"¹⁶), онда барем - и поред тога што је сачувана само као ауторов концепт и реконструисана - најбољу српску грађанску драму икад написану!¹⁷

СЛУЧАЈ ИЛИ НЕСРЕЋАН СЛУЧАЈ

Генерације студената не само националне књижевности него и сродних наука, механички су понављале (ако им је било и помињано!?) да је Бојићева драма "*Госпођа Олга*" изгубљена, чак и онда када се већ изводила у Београду. Тешко је повјеровати да је то све било баш случајно, спонтано и "само од себе". *ГРАЂАНСКУ* драму су наши академци изучавали од Ибзена и Стриндберга, преко Крлеже до "социјалне литературе", а перјаницу *СРПСКЕ ГРАЂАНСКЕ ДРАМЕ* нико није ни помињао. Као да је нека зла воља била замислила и одредила да позадина и позорница свих српских драма може (и мора!) да буде једино село, блато, простаклук, сиротиња, крв и злочин! Као алтернатива нам се нудила езотерија, свијет маште и фикције, езоповског казивања или универзалне митологије... Дакле, има основа да претпоставимо да је Бојићева "*Госпођа Олга*" била не само *изгубљена* него и *заборављена*, па чак и свјесно *сакривена* и *сакривана*!¹⁸

Прво извођење, такозвана *свјетска премијера* или пратизведба, уприличена у Београду, 1979. била је задуго (на неки

¹⁶ Увидом у репертоаре наших позоришта такав став је више него потврђен. "*Урошева женидба*" би могао да буде "алтернативни избор", али је ово последње Бојићево драмско дјело такође сачувано једино као концепт, у рукопису, без коначне ауторове штампане верзије. Уз то наглашено ауторово инсистирање на *КОМИЧКОМ* у контексту националне драме није "препоручивало" овај комад за репертоаре. Најинтересантније је, ипак, да и данас, у школском програму наших Академија сценских умјетности и када се помиње М. Бојић, све углавном бива завршено са "Краљевом јесени"...

¹⁷ "Али и у таквом облику, (*У КОНЦЕПТУ* - прим. наша) то је одлична драма и - треба одмах рећи - једна од наших најбољих грађанских драма ако не и најбоља.", Ј. Христић, Исто, стр. 23. "Најбоља драма Милутина Бојића, изнова валоризована, у његовој литерарној заоставштини, је комедија *Госпођа Олга* (...). У самој основи структуралне драматургије *Госпођа Олга* је комедија карактера; једна од најбољих у српској драмској баштини". (Милан Тополовачки, *Драмска заоставштина песника Милутина Бојића*, ТЕАТРОН, бр. 97, Београд, 1996, стр. 60.)

начин тако је и све до данас!) и једино постављање Бојићевог комада на сцену. Допуну оваквом утиску представља и неуспјешно инсценисање *"Госпође Олге"* у Народном позоришту СТЕ-РИЈА у Вршцу¹⁹. Дакле, након свеопште друштвене "либерализације" па и у култури бивше СФР Југославије, некако је "на једвите јаде" одигран Бојић на "матичној сцени", али је то за дуго било све и једино! Док су се на све стране "производили" и проглашавали лажни "класици", стварни Пропилеј је држан "под ледом" и у оковима, ЛАНЦИМА, да парафразирамо наслов прве Бојићеве грађанске драме (никад изведене, треба ли рећи?!), која је раније неславно "пропала" на конкурс у Народном позоришта у Београду, написана четири године прије *"Госпође Олге"* (1910).

Уз остало, невоље ратне, особеност националне и друштвене судбине народа несклоног памћењу и враћању дугова својим великанима и задужбинарима, несрећан сплет околности око губљења рукописа, али и програмски злонамјеран приступ српској националној умјетности у бившој "заједничкој" држави, можемо опазити и то да се на случају Милутина Бојића и његове драме *"Госпођа Олга"* (изгубљене или заборављене, како вам драго!) поново потврђује старо правило да нема славе једног драмског текста ако он није извођен за живота свога аутора, али и ако није доживио велики сценски успјех на првим извођењима. Сваки другачији стицај околности води у потоње приступање таквим текстовима као некој врсти позоришно-

¹⁸ "Са жељом да неко од будућих истраживача пронађе загубљени примерак (за време Првог светског рата), да га упореди са постојећим и изнова валоризује у контексту целокупног литерарног дела великог песника Милутина Бојића и пронађе му право место у баштини српске драме прве половине двадесетог века", као да ће заједно са нама данас узвикнути упућени истраживач. (М. Тополовачки, Исто, стр. 64)

¹⁹ Увидом у документацију и евиденцију Позоришта, установљава се да пројекат *"Госпођа Олга"* у режији Ирине Ристић, к.г. почетком деведесетих (1993-4) није ни евидентисан нити се сматра да је вршачко позориште икада и имало овај комад на репертоару. Екипа представе је пројекат прогласила "ванинституционалним", подводећи продукцију под Удружење драмских уметника Војводине (?) и из нужде се определили за off-сцене и гостовања, чиме се на додатан начин Бојић "држао" ван главних сцена и токова српског позоришта.

сценског "фосила", "реликта" или културно-археолошког артефакта, у најбољем случају намјенског "пригодничарског" програма. А драма која не одживи свој живот, на сцени и с публиком, никада и не постане права и стварна драма, него остане докуменат! То је, изгледа, и била пројектована судбина намијењена Бојићевој драми. Далеко од очију, далеко од јавности, далеко од сцене и публике, далеко од срца... У праху и у прашини, у заборавау, рачунајући посебно на народ склон сваковрсном забораваљању, па и оне најпогубнијем, самозаборавау... онемо кога не треба мијешати с праштањем и опроштењем. Заборавау који води у затирање, у нестајање и непостојање.

Да илуструјемо величину могућег губитка за националну баштину, довољно је да наведемо оцјену историје српске драмске књижевности: "То је цинична комедија у којој далеко боље видимо наше друштвене нарави и обичаје него у Нушићевим или Предићевим драмама, и која нам сигурно открива механизме понашања иза којих можемо да назремо неке од основних вредности грађанског друштва. Да је доживела премијеру, односно да је први светски рат почео годину дана касније, *Госпођа Олга* би без сумње значила прекретницу у историји наше друштвене драме, с којом драмски писци код нас никада нису имали много среће"²⁰. "Аутор је комедијом *Госпођа Олга* трајно завештао српској драмској књижевности беспрекорно сачињен драматуршки план комада који може послужити генерацијама драматичара као узор како ваља писати добру драму"²¹.

ЕВРОПСКИ ДРАМСКО-ПОЗОРИШНИ КОНТЕКСТ

Подсјетимо, у најкраћим цртама, у коме то времену и у каквим се то околностима на широј европској литерарној "позорници" и позоришној "сцени" јавља Милутин Бојић као драмски писац (и позоришни радник и критичар!)²² у српској књижевности.

Српска позоришна публика (и тада драме напосто нема без позоришта!) је током друге половине XIX вијека била васпи-

²⁰ Ј. Христић, Исто, стр. 25.

²¹ М. Тополовачки, Исто, стр. 61.

тавана "на чврстим начелима патријархалне заједнице и тек овлаш била окренута неким струјањима наступајућег идејног, културног и моралног консолидовања грађанског друштва"²³. Све до краја XIX вијека на репертоару српских позоришта у сегменту националне драматургије преовладавају два основна типа драмских дјела: *историјске драме и трагедије* позног романтизма (најчешће теме су им из националне митологије или историје), "којима је подстицано осећање народности и пробуђена историјска свест у Срба"²⁴ и *ведри комади* из народног живота, с пјевањем и честим музичким тачкама, радње смјештене најчешће на село.

Али, ни стање у европским позориштима средином XIX вијека није било завидно: "То је било време у којем се улога позоришта и драмске књижевности сводила на ону мисао - паролу коју је, приступајући у француску Академију изрекао Ежен Скриб, један од "владара" репертоара европских позоришта - "задатак позоришта је да разонођује"²⁵. Окончавши улогу коју је имало као колективна умјетност - у службама идеологије, религије или револуције - позориште је "уз превласт писаца добро скројених комада (па били они Французи, Немци или "неки трећи"), постало место за забављање грађанства"²⁶.

У посљедњим деценијама XIX вијека у театрима и драмским књижевностима Европе дешавају се видљиве промјене (код авангардних аутора, писаца и позоришних посленика, глумца и режисера): шездесетих година први знаци осамостаљи-

²² САБРАНА ДЕЛА М. Бојића у четири тома имају укупно око 1.800 страница штампаног текста, а од тога је седам драма и на десетине чланака, од којих су многи управо о позоришту. "Позорница: мислим да је то један од важних кључева за разумевање Бојића. Све је у њему стремило ка позорници. Он је писао драме (КАСНИЈЕ УНИШТЕНЕ - прим. наша), био је председник литерарног одбора Бачког аматерског позоришта, био је међу оснивачима неуспелог Слободног позоришта, дружио се са позоришним светом, писао је позоришне критике...", Ј. Христић, предговор, Исто, стр. 7.

²³ Предраг Палавестра, "ИСТОРИЈА МОДЕРНЕ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ", СКЗ, Београд, 1995, стр. 443-444.

²⁴ Петар Марјановић, ПОЗОРИШТЕ У СРБА, (19. и 20. век), 11, ПОЛИТИКА, Београд, 4. 6. 2003. стр. Б 8.

²⁵ П. Марјановић, Исто.

²⁶ Исто.

вања режије нпр. Хајнрих Лаубе у Бургтеатру настоји да очува цјеловитост драмског текста и служи његовом духу и идејама (Wort-regie), а Франц Динглштет у Вајмару се залаже за већу улогу визуелног на плану идеолошко-археолошке тачности и ликовне вјеродостојности у служењу тексту (Bild-regie); средином осамдесетих Европа је одушевљена историјским реализмом у представама "мајнингеноваца" (Лудвиг Кронег, дворски режисер војводе од Сакс Мајнингена открива и наглашава престижан значај мизансцена у инсценацији); 1887. у Паризу Андре Антоан оснива "СЛОБОДНО ПОЗОРИШТЕ"²⁷ које доцније историчари позоришта сврставају у *натуралистички театар*; а јавља се и *симболистички театар* чија се појава везује за Лиње Поа и његово позориште "Дјело", основано у Паризу, 1893. Коначно, крајем вијека и К. С. Станиславски и Немирович-Данченко 1898. оснивају московски "Художествени" (МХАТ), чије ће се идеје снажно одразити у наредни 20. вијек (уз Едварда Крега, Адолфа Апија, Боба Вилсона, Артоа...).

Период до почетка првог свјетског рата одликује веома разноврсна активност европских драматичара, са четири основна "правца", што се односи и на дјелатност и репертоар позоришта са *словенског југа* (Нови Сад, Загреб, Београд):

1. "ДОБРО СКРОЈЕНИ КОМАДИ" (салонске драме и историјски спектакли) који уз узгредно расправљање о проблемима савременог друштва у основи забављају публику (од Скриба и Сардуа, до Лабиша и Фејдоа);

2. ИБЗЕН, прави стуб европског позоришта, као критичар грађанског друштва, зналац психологије и људске природе, с натуралистичким приступом, али и симболистичко-импресионистичким моментима. Развијајући драматуршке моделе, на истом трагу је и Стриндберг, од натурализма, преко симболизма до експресионизма;

3. РУСКИ ПИСЦИ, драматуршки разновродна групација, међу којима се посебно истичу *буревјесник* "социјалистичког реализма" Максим Горки и танани А. П. ЧЕХОВ, сам по себи велики и значајан као читав један стилски правац;

²⁷ Нимало случајна "подударност" с неуспјелим покушајем у Београду, у коме је учествовао М. Бојић. (ВИДИ НАШУ НАПОМЕНУ 17!)

4. ЕНГЛЕСКИ ДРАМАТИЧАРИ, од сатиричних драма Ц. Б. Шоа, до "комедија финог изругивања"²⁸ Оскара Вајлда.

СРПСКИ КУЛТУРОЛОШКИ КОНТЕКСТ

О новијим ("савременим") позоришно-драматуршким тежњама и покушајима код Срба може се говорити само условно, и то тек с почетком XX вијека. Драмска књижевност не прати значајне литерарне промјене српске националне књижевности краја XIX вијека и тек знатно касније долази до пристизања већ другдје "освојених" простора. Ипак, покретање СРПСКОГ КЊИЖЕВНОГ ГЛАСНИКА 1901. уређиваног (Богдан Поповић, Јован Скерлић) по европским (француским) стандардима се одразило и на иницијалне новине и промјене и у српској драматургији, наравно и уз друге утицаје. Долази до знатних промјена у репертоарској политици (најприје у Београду), али и у сценском изразу, а драмска књижевност доживљава *тематске* али и *структурне* измјене. Изгледа да је и промјена владајуће династије, 1903. године, имала одраза и на књижевне али и драматичарске и опште позоришне измјене: под Карађорђевићима ступа на сцену *буржоаски парламентаризам*. Упркос честим промјенама управе и финансијски неизвјесној ситуацији, тројица европски усмјерених интелектуалаца, са изразитом склоношћу и љубављу за позориште, Драгомир Јанковић, Милан Грол и Милан Предић, на положајима управника и драматурга позоришта, врше вишеструку модернизацију српског позоришта. "Покретачке идеје модерног позоришта, изграђене на реалистичком искуству и драматуршки прикладним натуралистичким новинама такозваног "позоришта идеја", доспеле су са севера Европе и до малобројних и скромних позорница у Србији. Поремећаји који су тиме изазвани изменили су природу националног позоришта, дотад чврсто везаног за романтичарску традицију родољубиве драме и веселих позоришних комада из народног живота са играњем и певањем... Почетак XX века донео је неслућене измене и готово преко ноћи наметнуо нова позоришна мерила и нов драмски стил"²⁹. Несумњив је био францу-

²⁸ Петар Марјановић, Исто, 12, ПОЛИТИКА, Београд, 5. 6. 2003, стр. Б 8.

²⁹ П. Палавестра, Исто, стр. 443-445.

ски утицај, највише у самом репертоару, али - помало парадоксално - не утицај нових и трагичких позоришних струјања (натурализма Андре Антоана, симболистичког позоришта Лињеа Поа и Пола Фора), "него утицај француске комедије и булеварских позоришта Париза"³⁰. Молијер, Корнеј, Сарду, Дима Син, повремено су "освјежавани" руским дјелима, Толстоја, Тургенева, Чехова и Горког, али је наглашено присутан и Ибзен. Поред ове "окоснице" репертоара, нове европске театарске тенденције на српској позоришној сцени присутне су дјелима Метерлинка, Хауптмана и Хофманстала.

МОДЕРНИЗАЦИЈА СЦЕНСКОГ ИЗРАЗА "свела се на учвршћивање реалистичког стила глуме, борбу против претераног заноса и старистичког стила у представљању, док ће, тек од 1911, ангажовањем првих професионалних редитеља представа почети да се поставља као 'хомогена стилска целина'"³¹. Новији стилови европске драматургије (натурализам, симболизам, експресионизам) "осетили су се тада и у српској драматургији, пре свега у драмама Б. Нушића, Војислава Јовановића Марамбоа и Милутина Бојића"³². Долази до појаве *ГРАЂАНСКЕ ДРАМЕ*, тематски, садржајно, стилски и технички прилагођене очекивањима и потребама новог слоја српског друштва, а све усклађено с тенденцијама развоја драмске литературе у европском окружењу. Већ добрано "потрошена" романтичарска драма и трагедија замиру (без обзира на привидне покушаје обнове и спасавања жанра, од којих је најзначајније управо прегнуће Милутина Бојића), а рукавац већ истрошеног жанра "народних комада с пјевањем" доживљава скоро пуни препород, обновом гдје је "унео нову осећајност и поетски тон у реалистичком стваралачком поступку Борисав Станковић с делом *Коштана* (1900)"³³.

НЕОСТВАРЕНОСТ – ЦРТА ЛИК И ДЈЕЛО

Милутин Бојић је за собом оставио толики и такав књижевни опус да изгледа као да је писао при пуној свијести да му

³⁰ П. Марјановић, Исто.

³¹ П. Марјановић, Исто.

³² Исто.

³³ Исто.

је за укупно дјело преостало само десет младачких година. Не, није то била слутња скоре смрти (биографи и свјedoци биљеже да је до самртног часа вјеровало у своје скоро оздрављење!) него огањ надахнућа, писања као страсти, али и стварања као залога живота. Бојић је и на посљедњој постељи маштао о будућности, истина, више и прије будућности свога дјела но својој личној. Али, није то само њему било тешко разлучити. Говорио је пријатељима о својим замашним и сложеним пјесничким пројектима, а на дописници коју није стигао да пошаље (јер, смрт је била бржа!) написао је: *"Ево ме на путу оздрављења"*!

"Не сумњамо у искреност овакве наде, оваквог уверења; то је искреност фанатика који у конфликту између једног духовног стремљења, које га одсудно одређује као човека, и претње физичког престанка, бира заборав потоњег. Последње што је Бојић још могао да учини за своје незавршено дело било је да не призна неминовност да оно мора и да остане такво. Умро је а да, како се чини, није ни знао да умире"³⁴.

Као да има неке правде и равнотеже у стварима умјетности, посебно у односу између признања личности аутора и њиховог дјела: често писци који су поживјели земаљски кратко бивају "почашћени" признањем, за разлику од дуговјечних савременика. Да ли је то све повезано са интензитетом њиховог првог стваралачког "цвјетања", или је и то још један привид који се јавља при накнадним оцјењивањима давно завршених дјела, којима њихови аутори више не могу ни наудити ни помоћи? Ипак, у "случају" нашег пјесника, има једна поприлична особеност и особеност, која га добрано издваја и одликује, а о којој је Иван В. Лалић дубоко и тачно промишљао, много прије нас: "...за Бојића је посебно значајно што га успех није завео у погрешне представе о природи сопственог дара и вредности онога што је остварио. Младачка самоувереност, нормална и да није тако опојно подржавана признањима, код Бојића се није надредила оном озбиљнијем и неласкавом аутокритичном гласу из дубина, који као сенка прати обично оно дело, којем је суђено да расте полагаано и дуго. Бојић је знао да је допадљива

³⁴ И. В. Лалић, Исто, стр. 8.

зрелост његових песама само релативна зрелост једног почетка; и не само то - он је врло тачно осећао којим правцем може и треба да се креће даље. И зато је његова смрт тако узбудљиво поразна, а његово неприхватање смрти тако драматично у својој безизлазној и тихој патетици"³⁵. Било како било, остаје нам да горко констатујемо да је још једно незавршено дјело у српској историји и књижевности неопозиво окончано; завршен живот а дјело остало недовршено. У нашем "случају" посебно болно је и то што је судбина пронађених дјела Милутина Бојића била да дуго буду непозната, изгубљена или заборављена, па је његов укупни опус био третиран као много сиромашнији него што је то - упркос свему - био!

Скоро је невјероватно колико је стваралачких етапа и фаза развоја забиљежено на тако кратком ауторском и животном путу нашег пјесника, у грозничавом и наглом сазријевању, у осјећању тектонских помјерања континента и свјетова пред први велики рат, уз продубљену поетску визију човјечанства које је доведено пред ивицу провалије у коју ће се у часу сурвати и смрвити у прах. Да. Додир скоре и блиске голготе (да ли слућене?), дах будућег *времена смрти*, јесу оставили трага и на личности и на дјелу Милутина Бојића. Али, његово дјело је живот, за живот и у име живота! Прегнуће и лично и национално. Још један наш свјетионик у *тмини*, који је "много хтео, много започео"... Но, с друге стране, то нагло и силовито развијање плаћено је цијеном која није исплаћена само стиховима неуједначене вриједности и недовршеним дјелом. Рат није само сажегао Бојићеву земљу и окрвавио његов народ, није једино дошао главе и нашем пјеснику, него је означио и одсудну прекретницу у ауторовом доживљају свијета: реаговао је муњевито, брзо али грозничаво, експериментисао формом, искушавао нову метрику, и "у брзини више пута промашивао", али имао је и тренутке у којима је погађао, тренутке "најсрећније успостављеног склада између осећања и речи", његове врхунце. "Упорну опсесију будућим песама, онима које више неће моћи да напише, осећамо и тумачимо... као

³⁵ Исто.

једну типичну манифестацију ауторове аутокритичности, његовог незадовољства оним што је изрекао. Али ни ауторова ни наша критичност не могу да доведу у питање стварну вредност Бојићевих песничких врхунаца, песама које су добијене битке у кампањи против досуђене мере времена³⁶.

Бојић је слављен као "краљ речи" - видјели смо то - али је прије свега и више од свега, он у ствари робовао својој љубави према ријечима. Осјећајући више него што је и могао да зна да је и његова снага у језику али и да у језику ваља и дјелати, носио је Вуков *"Рјечник"* преко Албаније и "радовао се свакој новој речи као дете, и радовао се као баштован када је могао да је тријумфално укрсти са неком другом, још фантастичнијом"³⁷.

Али, иако неоспорно изузетно и ријетко снажно талентован, Бојић је, још јуношом, кад се пјесници радо препуштају опојном заносу талената, схватио да "мора да се надреди своме дару"; свједочанство такве тачне стваралачке оријентације су његове сумње и незадовољство, опсесија ненаписаним драмама и неиспјеваним пјесмама, можда у истој мјери као и његови најбољи написани, објављени, знани и довршени радови. "Погледа окренута у будућност, у којој је хтео да сагледа себе и своју велику песму, умро је непомирен са смрћу, незадовољан. Да је гледао унатраг, да је могао критички сумирати песнички биланс својих кратких двадесет пет година, могао би и да умре са осмехом сатисфакције на уснама. Но онда не би био оно што за нас и данас јесте, оно што је одредило меру трајности у његовим најбољим, незаобилазним песмама. Парадокс песника који прерано умире јесте и у томе, што га будућност наставља одјеком оне његове прошлости, коју је хтео, безуспешно, да у тој истој будућности негира и прерасте"³⁸. Дакле, Милутин Бојић остаје у историји књижевности свога српског рода као аутор незавршеног дјела, недокончаног опуса, недопјеваних пјесама, заборављених, изгубљених и неиграних драма, непознатих књижевних и позоришних критика и неодоживљеног прекратког тје-

³⁶ Исто, стр. 11.

³⁷ Станислав Винавер, Листићи, 1, 1920. (Цитирано према И. В. Лалић, Исто, стр. 25.)

³⁸ И. В. Лалић, Исто, стр. 25.

лесног живота, а упркос свему великан и величина, стамени стуб у виткој грађевини вјековне националне литературе и језика; пјесник не само *бола и поноса*, него и пјесник и драматик на ползу и понос народу коме је посветио сво своје невелико дјело и сав свој болно прекратки живот.

"ГОСПОЂА ОЛГА" - НАКНАДНО ЧИТАЊЕ

Бираним ријечима из пера компетентних критичара - признатих позоришних ауторитета тога времена, прво извођење *"Госпође Олге"* Милутина Бојића (1979) дочекано је као "супериорно", "оживљавање драмског наслеђа", као "испуњено обећање Бојићу", а већ тада је уочена и жанровска поливалентност овога комада³⁹. Сам аутор (мада није упутно у свему и беспоговорно "слушати" шта о своме дјелу мисле и говоре њихови аутори) у поднаслову комада експлицитно наводи да се ради о "комедији у три чина". Прво постављање на сцену *"Госпође Олге"* донијело је недоумицу о типолошком одређењу, између *мелодраме и комедије*, а по свему судећи Бојићев комад је суштински *драматичан* и у ужем смислу *драмски*!

Као и у неизведеној својој драми - првенцу из жанра "грађанске драме", у *ЛАНЦИМА*, и у четири године "млађој" *ГОСПОЊИ ОЛГИ* Милутин Бојић је остао у препознатљивим оквирима овог типа драме "којој су интриге, драматични преображаји, мотиви новца и проневере, мелодрамски ефекти, били неодвојиви део драмске радње и преузимани су из француске драматургије"⁴⁰. Нимало случајно присутне су алузије и асоцијације на Ибзена, иако је Бојић писац коме није својствена

³⁹ Мухарем Первић, у ПОЛИТИЦИ, од 21. марта 1979. већ у наслову маркира жанровску неодређеност или вишезначност, *"Од мелодраме до комедије"*. Иначе, о праизведби је донесено више критика, од којих издвајамо оне у престижним гласилима, чији су аутори дугогодишњи прилежни пратиоци позоришне умјетности код Срба у том периоду: Авдо Мујчиновић, *"Супериорно"*, ПОЛИТИКА ЕКСПРЕС, 26. фебруара, 1979; Владимир Стаменковић, *"Испуњено обећање Бојићу"*, НИН, 4. марта, 1979; Рашко В. Јовановић, *"Оживљавање драмског наслеђа"*, КЊИЖЕВНЕ НОВИНЕ, 24. март, 1979. и Јован Христић, *"Госпођа Олга' и остали"*, КЊИЖЕВНОСТ, год. 34, књ. 68, св. 6, јуни 1979, стр. 1003-1007.

⁴⁰ Радован Вучковић, *"Модерна драма"*, ВЕСЕЛИН МАСЛЕША, Сарајево, 1982, стр. 520-521.

сурова оштрина и немилосрдност у карактеризацији ликова и вођењу драмске радње, ”па је његово избеновско разоткривање породичних лажи блаже”, мада и ”он ипак иде за истином и не признаје дотадашње моралистичке табуе”⁴¹. Али, за разлику од *ЛАНЦА*, код којих се опажа ”покушај разграђивања форме у смеру драмског експресионизма”⁴², у *ГОСПОБИ ОЛГИ* Бојић није ишао даље тим путем, као ни остали српски млади драматичари - његови савременици. Четири године зрелији и искуснији (од укупно десетак колико је трајао његов књижевни ”вијек”), новом драмом је показао - можда као неком врстом реакције на неславну промоцију *ЛАНЦА* који су одбијени у Народном позоришту, што је нашем јуноши тешко пало⁴³ - да је савладао ”занат”, да успјешно комбинује комичке и трагичке детаље и пасаже и поларизује ”старије” и ”младе”, очеве и синове. Вјероватно потпуно свјесно и намјерно у новој драми (из истог жанра!), намијењеној истом позоришту (!) Бојић више не потенцира техничке новине из *ЛАНЦА*, којима је на моменте бивао ”у дослуху” с тадашњом европском позоришно-драмском авангардом (натурализам, симболизам, ”слободно позориште” и експресионизам), него се окреће тематско-садржајној радикализацији проблема морала грађанског друштва, односно анархије у породично-љубавним односима. *ГОСПОБА ОЛГА* обједињава ”лакоћу и живост конверзације француских комада, које је тада читао, и оштрину демаскирања породичних лажи и морално-еротску анархију грађанског друштва руских аутора... Радило се, дакле, о некој врсти неонатурализма... Изгубљени су појмови части, одговорности, породичне солидарности и поверења. Господари у свему ерос, удружен са жељом за новцем, а свака побуна против таквих аспирација изгледа бесмислена и смешна”⁴⁴. И, наоко неочекивано, управо на том основу Бојић

⁴¹ Исто, стр. 522.

⁴² Исто.

⁴³ У ”Белешкама и објашњењима” уз издање Бојићевих драма у *САБРАНИМ ДЕЛИМА* наводи се да је млади писац био веома незадовољан одбијањем пријема његове драме *ЛАНЦИ* писане за конкурс Народного позоришта 1910. и намјеравао је чак да сазове конференцију на којој би се јавно прочитао његов рад (*САБРАНА ДЕЛА*, том 3, стр. 732-733).

⁴⁴ Р. Вучковић, Исто, стр. 523.

заснива *комички моменат* своје драме-мелодраме, уколико се уопште може говорити о "комедији" и комичном у *ГОСПОБИ ОЛГИ*: благо изругивање и подсмјешљивост, прије и више него сатира, цинизам или гротеска. Данас - након свих искустава XX вијека, не само у позоришту - Бојићева комика изгледа тек као благи осмејак презрења над фарсичношћу путања људских судбина, код којих је компромисерство и среброљубље онај знани *Conditio sine qua non* ("услов без кога се не може").

Комички ефекти *ГОСПОБЕ ОЛГЕ* остварени су дијалошким путем (мање самом ситуацијом или развојем радње, па и расплетом), кроз конверзацију образованих људи али и појединаца без илузија, који своју моралну апатију или чак атрофију, па и голу еротску глад и жеђ прикривају духовитим обртима, лежерном "салонском" жовијалношћу и томе примјереним опхођењем, те потпуно једноставним и хладним примањем и прихватањем и најгорих чињеница (нпр. скоро лаконски се прелази преко отворене алузије на инцестуозност будуће брачне везе у чијем планирању и остварењу учествују многи, без обзира на пуну свијест о њеној наказности). А да би све било потпуно јасно и да би се лако откривали сви односи међу ликовима у драми, Бојић је до краја оголио и поједноставио *интригу и сукобе*. "Слободна, ноншалантна игра, једноставност љубавних комбинација, стилизовани дијалог, са литерарним алузијама, приближава Бојићеву *Госпођу Олгу* оном типу драмских дела која су слична *commedii dell'arte*. Бојић, међутим, није направио радикалан заокрет: да отуђи конкретне личности и сведе их на стереотипне симболе... Он је остао у границама грађанске драме, али је показао смелост у разголићивању неприкосновеног мита интелектуално-грађанске породице"⁴⁵.

Милутин Бојић је као драматичар (а још и више као позоришни посленик) био у директном дослуху и вези, духовно изједначен с водећим идејама у европској модерној умјетности грађанске епохе, у вријеме "златног доба" српске књижевности (1892-1918), али се унутрашњим својствима своје драматургије, темом и реалистичком обрадом "прикључује београдској со-

⁴⁵ Р. Вучковић, Исто, стр. 524.

цијалној драми из савременог живота", а *Госпођа Олга* се прима као "лежернија, лакша и прозачнија од већине ондашњих позоришних комада натуралистичког типа... Она показује да је његов дух, без обзира на формално-стилски поступак и тематско одређење, живо реаговао на импурсе модерног доба и да се његов драмски таленат развијао упоредо с главним токовима развитка модерне драме"⁴⁶.

Опажамо са Ј. Христићем *двје теме* у драми, "очигледно настале као под утицајем француских драмских писаца који су тада владали нашем позорицом", а то су ИНЦЕСТ (Вука као кћерка оца свога будућег мужа) и ПРЕЉУБА (не само Адвокатова и Олгина, него се ГИДРА, син Олгиног љубавника показује као могући будући љубавник своје таште и дугогодишње очеве љубавнице). Али, на срећу, обје те "папрене" и "пикантне" (по много чему *француске*) теме су присутне некако из другог плана, скоро само овлаш, ублажено и прикривено, поготово прва од њих. Прељубом се наш аутор вјешто позабавио (то је, уосталом, једна од носећих полуга драмске радње), а сцена у другом чину између "зета" и "таште", не само што је одлично изведена, с пуним психолошким нијансирањем, осјећајем за градицију па чак и хумор (ГИДРА), него је при том степеновано вођена до скоро драмског и на моменте трагичког тона (Олга), "тачно са онолико хумора колико је потребно да тај сплет односа не изазове згражање гледалаца, али и да им омогући да баце поглед у позадину грађанских друштвених односа"⁴⁷. Инцест се у овом облику драме (нико не зна шта је од овог "шкакљивог" мотива остало у ауторовој коначној верзији текста!) само помиње, два пута, као узредно, и без већих драмских посљедица на развој радње, али и на усложњавање односа међу ликовима, што је индикатив да писац није био до краја одређен о мјесту и значају ове "ибзеновско-руско-натуралистичке" теме. "Без те теме се, сасвим очигледно, могло, и она као да је преузета од Анри Бернстена који је своје драме волио да зачини што папренијим драмским зачинима, а млади писац,

⁴⁶ П. Палавистра, Исто, стр. 470-471.

⁴⁷ Ј. Христић, предговор, Исто, стр. 26.

који своје драме најчешће воли да претрпава невероватним збивањима, не знајући још како да у оним највероватнијим и најобичнијим пронађе право драмско језгро, није одолео искушењу да још мало замрси ионако довољно замршене односе у својој драми"⁴⁸.

ГОСПОЂА ОЛГА је, тако, зналачки изведена, а све нам се више чини, вјешта и спретна, драмска *мјешавина* озбиљног и комичног, мелодрамског и трагичког, што је, скоро парадоксално, истовремено и њен највећи *квалитет* (!), поред апсолутно аутентичног *локалног београдског говора*, језика којим сви јунаци, без изузетка говоре.

Брзи ритам "престоничког жаргона" у српску драмску литературу, прије Бојића, увео је већ В. Ј. Марамбо ("*Наши очеви*", "*Наши синови*", "*Наш зет*"), ефектно омогућујући да све у драми речено води ка ироничном обрту и духовитој поенти. Такав језик - говор лишшавају њиме писану српску грађанску драму мелодрамске патетике, нежељеног али истрајног "слијепог путника" овог жанра. Употреба "новог говора" се тиме показује као значајно иновационо унапређивање не само појединачног књижевног стила него целокупне српске грађанске драме и ширег литерарног типа. Јер, до тада је језички "образац" српске грађанске драме онај којим говоре Нушићеви јунаци, "препун емотивне и етичке патетике, и у њему као да се вредности које смо навикли да налазимо у народној поезији, изражене десетерцем, буквално преводе у прозу... на самој ивици смешног"⁴⁹. Употребом и сценским оживљавањем брзе и оштре, ироничне *живоговорне* мелодије и тадашњег београдског "сленга", специфичног функционалног говорног друштвеног стила, насупрот знане празне декларативне и декламаторске реторике пуне патоса и патетике шупље и књишке емоционалности, и *ГОСПОЂА ОЛГА*, с правом, се сврстава у сами врх српске грађанске драме.

"Прича је грађена са француском економичношћу, омиљеном у круговима око *Српског књижевног гласника*, који нису

⁴⁸ Исто.

⁴⁹ Исто, стр. 27.

имали много симпатија за ученике руских драматичара у нашој драмској књижевности, једноставна је и сигурно вођена. Нестали су расплинути разговори о великим темама живота, писани по угледу на бескрајне разговоре што их воде јунаци Максима Горког⁵⁰. Бојић ће у говору 1910. рећи да "наша драма бежи од лакоће и уметности савремених Француза; најзад, не узима на себе улогу тумача чаробне психологије Руса"⁵¹, мада је очито да није до краја успио да умакне заводљивој француској "вјештини", успјешно се уклањајући скоро погубној "психологизацији" (коју је једино велики Чехов успио да подјарми и надвлада на сцени а да "преживи"!), доносећи при томе упечатљиве слике локалних и посве наших карактера и њихове "шкрточаробне" психологије.

Драматичарска вјештина Бојићева, али и поприлична оба-вијештеност и упућеност у достигнућа европске драмске продукције, очитују се најбоље у владању драмском техником, те врсном и зналачком проналажењу и распоређивању драмских ефеката, од којих је "задржано" појављивање насловног лика, госпође Олге, у много чему слично ако не и идентично са Ибзеновом *Хедом Габлер*. Да је Бојић читао Ибзена, то је несумњиво: ни мало случајно у самом тексту комада биће и поменуто овај "велики мајстор драмског заната". Ибзен кћерку генерала Габлера "уводи" у радњу, директно на сцену, тек кад интересовање за тајанствену даму достигне врхунац, а Бојић својим техничким драматуршким рјешењима јасно показује да је надарен ученик који је добро разумио поуку славних учитеља. "Невидљиви долазак и одлазак госпође Олге у првом чину, њено стално присуство иза сцене за време разговора мајке и сина, њена појава у другом чину - у свему томе осећамо руку писца који уме да створи интересовање за кључну личност своје драме, и зна како да је уведе на сцену"⁵².

И још, сами расплет драме-мелодраме, у облику који је нама познат и доступан, сигурно није био исти као онај извор-

⁵⁰ Исто, стр. 25.

⁵¹ Говор је одржан на српском матинеу у сали "Грађанске касине", 1910. (Цитирано према Ј. Христић, Исто, стр. 25.).

⁵² Исто, стр. 26.

ни. Из сугестија "референта" Народног позоришта, Александра Арнаутовића, који у писму Бојићу "предлаже да се бекство ГИДРЕ у трећем чину претвори у блеф, јер би то било у стилу парадокса и мистификације које провејавају кроз цео карактер. На крају би дошао очајан компромис свих"⁵³, закључујемо да је бивши завршетак вјероватно подразумијевао Гидрино стварно бјекство од неиздрживе принуде ситуације у којој се нашао, подобно великим мелодрамским гестовима јунака српске грађанске драме с почетка XX вијека, дакле, још једном "мелодрамском катастрофом". Судаћи по свему, Бојић је сугестију прихватио, и кренуо *средњим путем*, осјећајући да је тачан увид у тадашњи "хоризонт очекивања" наше публике (ни данас није, изгледа, много другачије!?) Милана Предића, ондашњег драматурга Народног позоришта - "Наши савремени гледаоци воле да им се пружи нешто што личи на студију, мало психологије и друштвене слике, али хоће и да се смеју. Треба погодити средину: не дати потпуно Лабиша, али не бити као Анри Бек"⁵⁴.

"ГОСПОБА ОЛГА" Милутина Бојића прочитана данас, 90 година након настанка, на почетку трећег миленијума, НАКНАДНО (са жељом да избјегнемо "накнадну памет"), показује се жанровски поливалентном, семантички сложеном и вишезначном, једнако као што је и вишеструко значајна за историју српске драмске књижевности. Несумњиво, писана је у складу с нормама и стандардима грађанске драме, салонске, ако хоћемо и реалистичке, друштвене драме, замишљена као "комедија", мишљена као драма, остварена као мелодрама, са епизодама трагичких слутњи. По много чему нова и атипична, у истој мјери у којој је и усклађена са жанровским захтјевима и канонима врсте којој "номинално" припада. Ликови су по свему "наши", али су и по много чему "опште", европске, личности епохе. Говор им је локалан и особит, али усклађен са обичајима природеним добу и времену које је тематски и садржајно третирано у комаду... А када бисмо морали, ипак, да се лапидарно

⁵² Исто, стр. 26.

⁵³ Цитирано према Ј. Христић, Исто, стр. 24.

⁵⁴ М. Предић, у СК ГЛАСНИКУ, 1913. (Цитирано према Ј. Христић, Исто.)

и у једном смјеру определијелимо и изјаснимо о жанру и типу драмске књижевности који представља *"ГОСПОЂА ОЛГА"*, најближе бисмо добили ако бисмо је сврстали у *мелодраму*, али уз обавезну напомену да се она никако не своди на "мелодраму у којој се личности разбацују великим осећањима и узвишеним идеалима, да заврше своје животе мало уверљивим самоубиствима"⁵⁵. Дакле, мелодрама и нешто (много) више...

СРПСКА ДРАМСКА БАШТИНА

На концу, како је и ред, поштовани читаоче, да видимо шта је о драматичарском раду Милутина Бојића и његовој *"Госпођи Олги"*, концизно и с неумољивом строгошћу пречишћених историја националне књижевности, остављено у аманет у најобимнијој и до сада најприхваћенијој историографској књизи, у њеном најновијем - трећем издању, објављеној послје смрти њеног аутора: "Посебан случај представља МИЛУТИН БОЈИЋ. Са седам својих драма... он спада у најплодније и, уз Нушића, најзначајније ствараоце модерне... У две драме из савременог живота Бојић је дао слику грађанске породице у моралном расулу. У опширној драми у четири чина *Ланци* обавезе које појединцу поставља породица и грађанско друштво схваћене су као окови о које се слама свака тежња за индивидуалном слободом. У комедији *Госпођа Олга*, која је краћа и боља од претходне, грчевитом упињању грађанске породице да се материјално одржи није супротстављен индивидуализам млађег нараштаја, него остаци патријархалног морала старијих. Посматране из данашње перспективе, ове драме изненађују снагом реализма, уверљивошћу психологије ликова, затим вештином којом је вођен дијалог и развијена композиција, па и више од тога, немилосрдном отвореношћу у разголићавању грађанског морала, смелошћу да се каже све, до краја; у њима без трага не стају малограђанска сентименталност и мелодрама и замењују их иронија и комика"⁵⁶.

⁵⁵ Ј. Христић, Исто, стр 55 Јован Деретић, *ИСТОРИЈА СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ*, треће издање, ПРОСВЕТА, Београд, 2002, 25.
⁵⁶ стр. 1015-1016.

"ГОСПОЋА ОЛГА" - ДАНАС

Почетком прошлог вијека Милутин Бојић је слутио распад традиционалног свијета реда и поретка, обезбљивање човјечанства, моралне падове и наказности грађанског друштва и сликао распад ПОРОДИЦЕ. Слиједио је најкрвавији свјетски рат; стварност је поново надмашила сваку умјетничку имагинацију. А после је дошао други свјетски рат, нова страдања и нова лица ужаса... Крај XX вијека и конач миленијума - томе смо ми, данашњи, свјedoци - oчитован је у посвемашњем губитку ОСЈЕЋАЈНОСТИ; поплава грубости и вулгарности прелила се на позоришне даске и у умјетничка дјела. БРУТАЛИЗАЦИЈА свега, свуда и у свему. Да ли ће свијет сачувати способност за осјећајност, ако је већ изгубљена или заборављена са-осјећајност? То није само питање умјетности, то је питање опстанка свијета.

А све је почело, не заборавимо (и, немојмо се заваравати!) РАСПАДОМ ПОРОДИЦЕ. У породици се све завршава. А "Тужни "велеумници" су, ето, (колико јуче!) и самога Бога прогласили мртвим; промовисали су свијет без Бога, не схватајући да ће то истовремено бити и свијет без човјека! Замјењујући тезе и хипотезе, апорије и аксиоме, "уклонили" су из људске свијести страх од Бога, подређеност индивидуалне воље мјерама које су изван и изнад личног и одговорност пред вишњим законом и поретком ствари, уздајући се у човјекове законе и квазиморал људске заједнице. Кренуло је с небогоугодним дјелима, наставило се подозрењем, злом и мржњом, који су одвели у злочин и свјетску кланицу. Појединац, индивидуа, издвојен на чистину, оставивши своје најрођеније, заборавивши Бога, самотан извана, пуст и празан изнутра, постао је лака мета непоменичких искушења. Атак на појединца је био само први корак и "артиљеријска припрема" јуриша на породицу. Јер, не заборавимо - то су знали и "марксисти" - породица је, а не појединац, огледало, опитно подручје; то је кључ и одгонетка свега, али и питање свих питања: од породице све почиње. "Госпођа Олга" је драма о породици и драма у породици! Ето, ако ни једног другог, онда основног разлога зашто осјећамо Бојића као свога савременика, а овај његов комад као нашу и нама савремену драму.

Оно што је код Бојића, "прадавно", само слутња, пецкање или опомена, шала и алузија, болно се и очигледно остварило у ово наше доба: зато је Бојићева "комична мелодрама" основ за нашу данашњу драму у пуном значењу те ријечи. Драму која се не игра у позоришту, која се не игра само у позоришту; драму у којој се и ми, "извањи" лако обретемо као учесници. Још само да се "дозовемо", да препознамо, да се препознамо...

Премијером "Госпође Олге" 23. 2. 2004. отворена је сезона у обновљеном (реновираном) Народном позоришту Републике Српске у Бања Луци

мр ДРАГИЦА ПАНИЋ КАШАНСКИ

Термини везани за игру и закони кола у брчанском крају

Терминологија везана за игру и играње у колу носи све особине домаћег говора у лексичком смислу, а њихова разноврсност и многобројност нам сведочи о сталном стваралачком процесу. Термине су стварали сами учесници у колу. То се види по томе што иза једног термина стоји много објашњења која нас уводе у законитости кола као етнолошке појаве и откривају нам мерила народне естетике.

Најшири етнокореолошки термин *игра*¹ и на овом подручју је очуван уз све оне врсте које се у стручној и научној литератури називају *орске* ("игра коло", "поиграо, започео играчицу"), *драмске* ("На приредбама су раније мушкарци облачили женска одијела, па су играле жене") и *забавне* ("играли смо: кобе и клиса, топа-града, пириза...").

Од прасловеног корена *игр-* изведене су многобројне речи које су у тесној вези са етнокореолошким појмом *игра*: *играње*, *игралиште*, *играч*, *играчица*, *игранка*, *играти* и слично. Најзанимљивији од свих термина је *играчица* који се користи и у значењу поједине орске игре уз инструменталну пратњу, а не само у значењу играча женског пола. *Играчица* и *коло* су термини који означавају етнокореолошку појаву којој је посвећен овај рад, па ћу се зато задржати на њиховом детаљнијем појашњавању.

Коло у брдском, посавском и подмајевичком делу брчанског краја означава присуствовање скупу, збору, у новије време игранци. Коло значи и збориште и састајалиште; "хоћу сад цура да будем и биће коло код наше куће", "кад пођемо из цркве договоримо се код кога ће коло да буде".

У наведеним областима термин *коло* означава и круг и односи се на облик игре. Разлике у терминима јављају се кад се

¹ Оливера Младеновић, *Коло у јужних Словена*, САНУ Београд 1973, стр.74.

означава структура игре (играчки образац). У подмајевичком и брдском крају за играчки образац се такође користи израз - коло. У Посавини је у употреби израз *играчица*. "Знам да свирам пет играчица а не играм их"².

Термин којим се одређује структура игре, односи се истовремено и на музичку пратњу (пored израза из музичке традиције: *свирка, арија...*), пре свега на инструменталну музичку пратњу. Посавци кад слушају неко коло па им се допадне мелодија или кораци игре кажу да је "добра играчица", а кад му се свиђа оно што гледа: уиграност, складност, величина, изглед, рећи ће "Добро ово коло". Не каже се у Посавини "Свирај ми коло!" већ се вели: "Посвирај ми једну играчицу, можеш *осмицу* или *ој цурице дина ти*". Набрајајући називе игара које познају, информатори су објашњавали: "Све су то играчице, а све играчице се играју у колу".

Кад објашњавају облик игре у Посавини ће рећи да је коло *састављено, округло, као слово "О", све наоколо*, а код брђана "Буде *укруг на се развије*".

Играч је учесник у колу, онај који игра коло, односно играчицу. И жена је *играч* у Посавини, а не играчица као код брђана. Дobar играч је "вјешт, игра као препелица, он пари, проводи се, има право да поводи коло, да оснива коло, да изводи у колу", врло је цењен и "он мами да се до њега хватају у коло". Напротив, нико не воли да игра уз лошег играча који "брче, помета, који је никаки играч, који није ни с ким спарио".

Коловођа води коло, он одређује путању кола, правац кретања. Он "мота коло, може и да окрене леђа колу". Наравно, овај термин је евидентан само у брдском крају где се играју отворена кола, међутим слична функција постоји у новије време и у Посавини. Наиме, коловођа плаћа коло и оно се сматра његовим, а наручивање кола од играча који жели да "оснује коло" није страно ни у Посавини. Као да постоји нека латен-

² Форма музичке пратње такође се означава терминима коло и играчица. Једном одсвирана мелодија којом се прати једном одигран играчки образац назива се *један такт кола* или *један такт играчице* (термин користе свирачи).

тна функција коловође и у затвореном колу. Посебно се та улога осећа у *пјевачком колу*. Коло ће основати онај ко у њему жели да са својим "колегом" запева. Иницијатор игре је по тој функцији близак коловођи код брђана, само што он "не води коло, али зна се да је оно његово, а после и свих нас колико нас има дружине", како би рекли казивачи.

Жена коловођа ретка је појава. Није искључено да и жена поведе коло. То се неће догодити на вашару или неком другом јавном скупу уколико за то не постоји јак разлог. Јаким разлогом се, према народној естетици, сматра поштовање обичајем предвиђених улога. Мајка која жени сина, свекрва која добија снају и у најновије време мајка чије је "дијете завршило матуру, добило диплому" има право да поведе, наручи коло.

Девојка такође неће на јавном скупу повести коло. Њој је то допуштено ако је заова (жени јој се брат или близак рођак); ако јој је отац кум, може као млада кума повести коло, а изван свадбе, тако би се нешто сматрало неукусним, "бећарским" поступком. Мајка удаваче, пре него што њена ћерка добије обележја удате жене (код католика пре устицања крпе), мајка сина који одлази у војску, иако прави собет, весеље, неће играти јер се "она растаје од својега" и сматрало би се неумесним да се "проводи", али се од ње свакако очекује да уз сузе подстиче "узовнике" да што више играју.

На свадбама се кола код брђана називају према наручиоцу: кад кум води коло то је *кумово коло*, аналогно томе је и *свекрово коло*, *младожењино*, *ашчијско*... Па иако има и *младино коло*, ипак га не води млада. Изузетно, ово коло се не назива према коловођи, (коловођа може да буде било ко од сватова, па чак и сам младожења). То је оно коло у којем млада први пут у току свадбе (или пилава) игра с младожењом.

Посебну пажњу завређује *мајинско коло* код Срба јер докле излази из овог клишеа. То је коло маја (женских ашчија, жена које су припремиле софру за свадбу, односно пилав). Заиста то коло води жена, али га не наручује. "Не треба нама свирач, узмемо тепсије, кашике, удри; мушкарци кидишу на коло, ми им се не дамо фатат с нами, саме се ми жене проводи-

мо. Већ је крај свадбе, ми ту знамо зајеват и ко мушкиње утроје и удвоје”³.

Готово се иста атмосфера наслућује у девојачким састанцима око Божића којих су се присећале казивачице средњих година: ”Скачемо цуре у тремовима, па и напоље изађемо, па се на гумно попнемо, па удри утроје, па удвоје, па поиграј, а јечи боме, далеко се чује”.

Чувар кола је ”на крају кола”. Овај термин не налазимо у Посавини где су састављена кола. Повезан је за саиграча с десне стране, а с леве је слободан. У коло се хватају десно од њега. Чувар кола је особа у коју коловођа има поверења, он је тај који прискаче у помоћ коловођи ако му неко ”прекине коло, искида коло”, ако се до девојке која игра до коловође ухвати домаћи ”сеоски” момак⁴. Овај термин сматрам посебном драгоценостију с обзиром да сам пре испитивања на терену, некако, другачије сагледавала последњег у колу. Према литератури последњи је *кец*⁵, реч новијег датума ”са тамним пореклом”, или ”нема име” или је нпр. у Славонији (блиској територији) *притуцало*, *прикуцало*. Народни термин *чувар кола* не само што казује његову улогу, него нас уводи у народно поимање етике и открива правила понашања одређене старосне и етничке групе, а чини се достојанствено и готово узвишено у својој пожртвованости у односу на заједницу или њеног истакнутог члана. (”Који води коло никад није смотан, тај нема пардона”).

³ Певање бећарских песама из *пјевачког кола*, као и певање отезалица утроје није необично у мешовитим саставима по полу (муж и жена, син и мајка) и зато их и жене добро познају, али и поред такве праксе и даље се ове кајде сматрају мушким.

⁴ Уколико би се сеоски момак ухватио до девојке која игра до коловође то би био велики изазов за све учеснике кола јер се тако нешто сматра директним провокацијом. Сеоски момци се у колу не хватају ни до девојака које играју до неког другог момка, док се не заврши то коло (док неко други не поведе коло). ”Страни момци” имају извесне привилегије. Сматра се учтивим и на сијелу, и на збору и у колу уступити место момку из другог места јер ”он сад има прилику да ашикује, па ко зна кад, а ми можемо кад год ’оћемо”). То значи да страни момак може у колу стати између момка и девојке, а да то не изазове последице.

⁵ У босанском делу Подриња поред назива *кец*, последњег у колу називају и *калопер* или *чувар кола*. (О. Младеновић, *Коло у Јужних Словена...* стр. 83./ О. Васић, *Играчка традиција Подринања*, стр.153.)

У вези с коловођом и чуваром је и термин *основати коло*. Коло се оснива тако што се играчи хватају између коловође и чувара. Овај термин налазимо код Срба брдовитих предела: "у'йтиш се у коло, па се коло основало" кад су се похватили сви који су имали намеру да играју. Значи, овај термин налазимо и са значењем - започети коло, игру - и са значењем -ујединити већи број учесника у заједничкој игри.

Пресеђи коло је термин који означава ситуацију која настаје када се неко од учесника - играча "пусти" од саиграча, а не изађе из кола, него остане да и даље игра. На тај начин се коло "пресијече", део кола се одвоји. То се често дешава кад се нађе добар до лошег играча, па онај који жели да се "изигра", осећа као сметњу некога ко није у стању да га прати. Међутим закон кола ове средине не допушта такав гест јер се "прекидање, кидање" кола сматра увредом за коловођу. Најчешће се овакво понашање санкционише кавгом, тучом, па чак и рањавањем, а у неким случајевима може да послужи и као повод за убиство које средина на извешан начин толерише јер "зашто је пустио лошег до себе".

Играчи имају право да дозволе или не дозволе да се неко ухвати до њих у коло. Зато се и пита "је л' слободно?" (да играм до тебе). Закони кола пресликавају се на правила понашања у свакодневици. Деци се саветује: "Не фатај се у коло с лошим друштвом", "Не дај лошем до себе, на тражи белаја".

Синоним "пресијецању кола" је "истргати коло". Кад се каже: *истргаше му коло* - односи се на коловођу. "Младић се побије за то коло", јер се сматра испровоцираним на реаговање, као што се у животу од одрасле особе очекује да се бори за своје ставове, да брани оно што предузима, да се "бори за своје".

Прекидање кола је израз који користе сви на овој територији. Овај термин се користи кад неко "забуни коло" - учини било шта што се сматра сметњом да се коло игра "правилно, онако како ваља".

Чисто коло је посавски израз. Односи се на простор унутар затвореног кола који припада искључиво свирачу. Много је

примера у мојој теренској збирци који говоре о последицама кршења забране чистог кола. Све су оне трагичне; туче се завршавају или рањавањем или смрћу. Један од сведока инцидента везаних за "чисто коло" тумачи ту појаву овако:

"Ако неко каже: чисто коло! значи да жели да покаже да је он као неки херој у селу. А увијек се нађе херој на хероја, као будала на будалу!". Један двостих тркавице (песме која се пева у *пјевачком колу*) каже:

"Колико је у ширину коло
чик ти било па униђи лоло".

У вези с чистим колом је и термин *изградити коло*, и њему близак термин *оградити из кола*. Ако неко "уђе у коло, а није свирач, играчи се пуне из кола" а изграде тога који се нашао у колу; оставе га ван кола, а онда поново ограде коло".

Може и играч који је већ у колу да се пусти и изгради један део кола (исто што и код брђана "истрга коло"). То је такође недопуштено понашање и проузрокује бурне реакције "одбачених" из кола.

Кад играч више неће да игра он се "пусти из кола" у Посавини, "откани се" у брдима, а на читавој територији на то има право кад му "додије" да игра.

Међу терминима везаним за играње у колу, споменућу још и *заигравање* и *затркивање*.

Начин оштријег играња, кад се "коло понесе", добије више енергије (или енергичности), постане уистину једно тело, може се назвати заигравањем. Заигравање је и коло у *једну страну* које се игра одмах иза *пјевачког кола* (неки казивачи га тумаче као наставак *пјевачког кола*), које се по структури не разликује, али је по динамици и простору који савладава изражајније. Једно врло сликовито народно објашњење термина каже:

"Заигравање је затркивање у колу *на једну страну*, а затркивање је заигравање у свакој другој играчици".

мр **ЛУКА КЕЦМАН**

ЈЕЗИК И ГОВОР КОЧИЋЕВИХ ЛИКОВА

Кочићеви ликови говоре свакодневним језиком *као суза чистим*. Свакако да такав језик даје посебан тон дијалогу, који се пре свега доживљава као препознатљив и стваран. Један такав, карактеристичан пример, је дијалог из приповетке *Ђурини записи*:

- Знам, Ђуро, шта ти је, шта те боли?

- О, добра моја, славна, учевна и главата госпо! - узвикну радосно Ђуро и раскрили руке, па ми обгрли кољена.

- Па баш велиш Ђуро, 'и главата госпо' ? - смијем се ја.

- Да, главата госпо! Знаш, пријестолнику се рекне: главати господин-пријестолниче! А твоја и његова учевина некако је барабар...

- Неће бити тако, Ђуро?

- Јест, јест, тако је: главати господин-пријестолниче! Знам ја, тако му се вели. Само ти кажи Шваби: главати господине! Па немај бриге.

- Биће то свакако, Ђуро, да се каже: поглавити господине!

- А-а! - вели Ђуро и показује на главу. Главати, главати! Глава, мозак, памет! Еј, господине, камо твоја школа и учевина? Море бити да је и тако ко што велиш - трже се Ђуро. Ама га ми, тежаци, тако штимамо.

*Бошко Ђурђевић, глумац
Народног позоришта
Републике Српске Бања Лука*

Језик којим говори Ђуро, је народни језик, свакодневни, који се одупире туђицама превodeћи их у свој семантички оквир. Тако преведен језик поприма карактеристике хуморног. Само, он није последица случајности, већ Кочићевог ироничног става у односу на језичку проблематику¹. Ђуро јасно каже:

- ...Море бити да је тако ко што ти велиш... Ама га ми, *тежаци, тако штимамо*.

- Па велиш, тако га *штимате*?

- Да тако га *штимамо*, а њему драго, боже, па се све *смије*.

Ово звучно бојење, глаголом штимати, има свој ироничан подтекст и појачано дејство у смејању главате госпoде, где се у ствари открива ко се коме смеје. Такав приступ у карактеризацији лика језиком и дијалогом, Кочић је примењивао у свим ситуацијама сукобљавања тежака и представника аустроугарске власти. Круна оваквог поступка налази се у циклусу о *Симеуну Ђаку, Суданији*, а право мајсторство, свакако, у језику и дијалогу Давида Штрпца, где иронија и сатира долазе до пуног изражаја.

Иако није неговао чист жанр сатире, Кочић се може сврстати у ред наших најбољих сатиричара. У његовом делу иронија није само обична досетка. Она је најјаче средство сатире и никада не губи ефекат нити постаје персифлажа. У постављању ироничног дејства, Кочић је веома близак Платоновој и Аристофановој поставци. Они сматрају да *треба подругљивим претварањем учинити смешним некога другoга и обманути га*, или пак похвалом кудити и покудом хвалити, у чему је права суштина реторичке ироније. Смисао Кочићеве ироније одговара овим поставкама старих реторичара. Однос узвишавања свог противника и унижавања самог себе, задржавајући привид лажне афирмације противника, препознаје се у *алазони и ирони*у. Тако његов Давид Штрбац каже:

- Стани блентави Давиде, Царевина је то...

¹ О проблему језика, Кочић је писао у текстовима: *За српски језик, Језик у законским текстовима, Наша пјесма...*

Почетни став Давидов је на тај начин ироничан, јер преузима улогу неког неугог, испуњеног дивљењем и чуђењем према мудрости других. Зато је на свим местима где се његов јунак диви или зачуђује, присутан овај иронични набој. Ова појава се назива *иронија у појединостима*,² у којима је привид стварности, чији се бесмисао разрешава комичним падом. Ту је Кочић сасвим близак Домановићу. Потврда се налази у следећим примерима:

- Чујте, људи! Еее - отеже Давид - кнез је кнез. Зна ти он - боже ме не покарај - начем земља стоји.

- Шта? Зна вала, ђе је небо кукама приковано - додаје Цвика, а очи му се заокружиле као кози пред мрак. Де, де кнеже! Како 'но?

- Браћо, све по реглемену, па онда на рапорт, а рапорт на царство - упућује кнез.

- Боже мој, што ти је паметан човјек!...

- Ја наредне царевине, Боже мој! - чуди се Јовиша. За свашта ли води бригу... Код ње иде све ко на тетиво! Нема код ње тамо, амо, већ шта је коме одређено-одређено! Боже ме не покарај, да оде на 'нај сви-јет, нашло би га ... /*Туба*/

Поред наведеног поступка којим Кочић, привидном афирмацијом, деградира људе, појаве и систем власти, иронију је постигао и поступком *претварања* личности. Писарчић у *Јазавцу пред судом* на једном месту каже:

² *Речник књижевних термина*.- Институт за књижевност и уметност у Београду, Библиотека Одреднице, Београд, Нолит, 1992, стр. 295-296. Појам је у вези са епском иронијом, термином којим Томас Ман обележава природу *епског објективизма*. О томе, под термином Иронија, Ксенија Марицки-Гађански и Предраг Лазаревић наводе да је (природа епског објективизма): *Произашла из његовог става о односу детаља и целине, из противречности између суштине општег и суштине појединачног. Под епском и. он не мисли на хладни подсмех и поругу већ истиче да је то "и. срца, и. пуне љубави"... Заправо, код Мана је и., средство да духовно у човеку очува само себе у односу на живот.*

Ја бих река господин судач, да се овај човјек претвара...

Поступак претварања и свој став према њему, Кочић је експлицитно назначио у Суданији:

Када сам био неке године на раду у Олденбургу, рече ми један Прајс: "Претварању људском мјере нема! Све ти је, вели, на свијету лаж, петљање и претварање". То, каже, пише у књизи једног њиовог великог и кабастог учевњака. Малоприје сам ти реко да ти је онај, на лијевој страни, бранитељ, и да би ти крви уточио, док шједи на оном мјесту ће је сад. А кад би га ја, почем, пребацио на десну страну, теби би памет стала шта би од тог чојека било, како би те почео љуто гонити и оптуживати! Зар то није претварање?...

Тако председник суданије објашњава збуњеном Ђики претварање, што потпуно одговара термину глумљења. Јунаци у *Суданији* заиста и глуме задате ликове и симулирају ситуацију у којој ће се сутра сви они наћи. Кочић је тако створио *лик у лику*, врло јасан глумачки задатак, као и *игру у игри*, што наговештава специфичну сценску поставку.³

О Кочићевој иронији би се могло закључити да је средство његове сатире, а да је изражена као иронија у појединостима и да има секундарну функцију.

Сатира или сатирично је једна од одредница укомпонованих у Кочићеву драмску форму приповедања. У њима се осећа дух сатире и њених конститутивних елемената а не сатира као књижевна врста. С тога се о сатири у његовим приповеткама може говорити као о наративном, дијалошком поступку, и на тај начин откривати поетику његове сатире, сплет њених значења и елемената; ироније, хумора, комике и смеха.

Изгледа да је *дијалог* уопће увијек био сматран погодним обликом изражавања јетке и оштре критике људских слабости и зала друштва - дијалози Лукијана, Еразма Ротердамског (*Похвала глупости*)

³ Овакав приступ у сценском решењу *Суданије*, бележи у свом тексту Боро Драшковић: *Слобода и језик.-Промене, Сарајево*, Свјетлост, стр.42-45 (О режирању *Суданије*, за Народно позориште у Сарајеву).

или Волтера превазишли су значење моралистичких расправа и имају изразито сатирички карактер. Ипак, најзначајнија дјела сатиричке књижевности написана су у приповедној форми.⁴

Заиста је дијалог, код Кочића, такав, о каквом говори Зденко Лешић. Проистекао је из једне карактерне црте својих Крајишника, природне склоности за сатиру и народску подсмешљивост. Сам Кочић описује те њихове особине:

- Једни су, врлетне ћуди, другима је драга шала и маскара и предрога ти се свакоме подсмехнути у брк.

Када Кочић пише о бесмислености аустроугарске монархије и њене власти, тачније, система власти и закона на којима почива, карактерише га као закон *пун и препун љутије, и бијесније палиграпа, то је кажњени закон, високоиста влада, врховна суданија, државно објесништво, то су протокури, а судске параграфе назива палиграпи, декламације, лесперине и артикуле*. Ту технику извртања и лексичких карикирања, Кочић је доводио до извесне симболике. Препознаје се у називу *Суданија*, могућа симболика у смислу суда није (суда нема), Аустрију назива *Устрија*, што се може довести у везу са *устра* (бритва), дакле она која брије народ. Смену власти двеју империја на тлу Босне, Кочић је овековечио једном сатиричном и гротескном сликом, насликаном језиком бајки:

У Босни, срцу и снази сјербског отечества, на иљаду и осам стотина и неколико година послје Крстова рожденија настаће превртанија и друга судија. Земљом ће завладати два господара. Један ће се звати Ићинђи, а други Биринђи. Ићинђи ће се почети силазити са пријестола, а Биринђи пењати. Ићинђији, кад се буде силазио са пријестола, запеће ћурчина за златан ексер, и неће моћи саћи: а Биринђији, кад се буде пењао, стаће Ићинђи ногом на подрпану, лисичију ћурчину, те се неће моћи попети. И тако ће то чудо и ругло остати за много и много година на поругу и срамоту роду челољеческом. /Из староставне књиге Симеуна Ђака/

⁴ Речник књижевних термина: *Сатира*, Зденко Лешић, стр. 745

Кочићево најјаче оружје, језик, долази до изражаја у ситуацијама када остварује *дијалог глувих*, између представника аустроугарске власти и тежака. Језичка баријера је непремостив проблем из којег се рађају хумор, комика и смех. Гипки, лакокрили, вишезначни и свакодневни језик, који је основа Кочићевог језика, супростављен крутом, административном језику аустроугарског суда, доводи до апсурдности. У *Јазавцу пред судом* апсурдност се постиже само једним језичким изразом. Давид каже да је то суд који има *за свашто закон*. Овом констатацијом Давид вешто ствара недоумицу код суца, готово га доводи до уверења да му Штрбац ласка хвалећи суд, али у подтексту он ту вредност деградира, срозава, док му говор служи као параван иза којег се сви слатко смеју. Зато Кочић није ни инсистирао на дијалошком сукобу који би разрешио све неспоразуме, а тиме и интезивирао драмску радњу. Судац остаје у убеђењу да се ништа није ни догодило, а Давид је, скривен иза језика, муњевитом брзином рекао све оно што је и било главни мотив доласка у суд.⁵

Хумор је поступак којим се угрожено Ја брани од вањских увреда, који тежи да надвлада повреде што му их наноси вањски свијет, и то не само тако да одбија патити од тих повреда, него да их сматра чак битним мотивима свог хумористичког задовољства. Управо тиме што пркоси реалитету који га вријеђа он доказује своју грандиозну превласт над реалном ситуацијом.⁶

Овај Фројдов цитат у потпуности је применљив када је у питању Кочићев хумор. Поникао из чистог и здравог народног духа, представља саставни елемент његове сатиричне и драмске димензије. У већину својих приповедака, уткао је Кочић, хумор, комиксу и смех, као средства за борбу пониженог и увређеног

⁵ Овакав приступ инцелацији *Јазавца пред судом*, представља главну полазну основу за разрешење питања односа ликова. Сваки покушај да се *накалеми* радња, скреће пажњу са битног, а то је однос Давида према суду, извршној власти аустроугарске царевине.

⁶ Данко Грлић: *О комедији и комичном* - цитат Сигмунда Фројда, Београд, Филозофско друштво Србије, 1972, стр. 39

човека, који не пати и не плаче над својом судбином, већ се уздиже изнад ефемерности и баналности. Давид Штрбац је оличење таквог човека.

У циклусу о *Симеуну Ђаку* и *Суданији*, присутан је хумор народне традиције, хумор народних умотворина, хумор еглена и шале: *Да није шале, еглена и ове благословене, што се каже, мученице, вјерујте ми, дјецо моја, да би пола свијета у нашем несретном отечеству од горког јада и чемера полуђело и сишло с ума. (Ракија мајко)* Циклус Симеуна Ђака, Исидора Секулић је назвала *шаљивим епом: Око Симеуна су као у сваком шаљивом епу, народ, попови, војници, а сцене су доследно буфонске.*⁷ Хумор се овде заснива на контрасту стварног и нестварног, истине и лажи, потпомогнут Кочићевим језиком којим он успешно остварује ту *хуморно-агоналну игру.*⁸ Нарочито у овом циклусу Кочићев језик даје снагу хумору, како каже Славко Леовац: *снагу фиктивног растварања и новог састављања ствари, кад се губе границе између лажи и истине.* Ту границу успоставља и помера ракија, која је подстицајно средство за дозирање шале и хумора. У народу се таква ракија назива *разговораша*.

У *Суданији* је хумор постављен на пародичној и ироничној основи. Сами осуђеници се смеју на месту где ће им се судити, односно где најмање има повода за смех. Та парадоксалност их чини да буду људи изнад своје стварности. Само док траје игра, функционише и хумор. Оног момента кад се дотакне реалност, отвара се поље животног бесмисла и људске пролазности.

Када је комика у питању, Кочић је остварује кроз дијалог, и то стварањем два типа говора. Један је народни и разумљив, а други је непреводиви и неразумљив, често пародиран (Давид Штрбац, Ђико Трубајић, Симеун Ђак...) Ипак, праву комикуну Кочић постиже у спољашњем наступу, мимици, гегу, понашању својих ликова, које врло прецизно описује. Познат је опис Давида Штрбца у којем је садржана сва комика овога лика.

ДАВИД (*мален, низак, сув као грана, лаган као перце. Лијева му је нога мало краћа од десне, те се гега кад иде. Очи су му свијетле и пре-*

⁷ Исидора Секулић: наведено дело, стр. 176

⁸ Славко Леовац: *Петар Кочић*. - Књижевност, бр.3, 1975, стр.306

лијевају као у мачке из мрака. *Сав сијед, преко педесет година. Мијења глас. Умије заплакати као дијете, залајати као пашче, а закукуријекати као пијетао. Често пута удари zgodно рукама о бедра као пијетао крил-има и закукуријече те превари пијетлове, па се прије времена раскукури-јечу по селу. Зато га руже помлађе жене. Претвара се и да је стидљив. Не вјерујте му. Улазећи у судницу, крсти се и држи јазавца свезана у врећи. У јазавца вири само њушка из вреће)...*

Овако замишљен и описан Давид, мора при првој појави да изазове комичан ефекат код публике. Поготову кад се нађе у ситуацији, судници, која у потпуности одудара од његове појаве. Када се томе дода и његова прва реченица коју изговара: *Добар дан, главати господини!*, комичан ефекат је, у позоришном смислу, сасвим заокружен. Кочић оваквим поступком не прави маску своме лику, већ га приказује онаквим какав јесте, и чак потенцира све његове мане. Те мане ће, суштински, бити његова предност како се радња буде даље одвијала, а другима ће маске падати са лица. Давид се само вешто претвара да није то што јесте, и тај поступак Кочић је применио и у *Суданији*. Тако контрастирани ликови изазивају смех и код читалаца и код гледалаца. Смех најчешће долази као последица изневер-авања очекиваног и постизања неочекиваног. Такав се ефекат најчешће препознаје у дијалогу. Он може бити изражен кроз: иронију, каламбур, виц, досетку... Када се судак обраћа Давиду са: *Шути, марво једна!*, он истог часа вреднује мисао и како још није у стању личне супериорности, јер игра је тек почела, на духовит начин вешто искористи једноставну народну доско-чицу и враћа судији истом мером: *Шути, марво једна! То је лако рећи. Ево и ја велим! Ама, то није у најмању руку у реду да рече један, рећемо ка'зти, царски службеник*. Тежиште у овом Дави-довом одговору није на првом делу, него на другом, моралној придици коју упућује судији, рачунајући на то да овај то никако неће прихватити од једног сељака, што судија и чини питањем: *Ти ћеш мене зар учити?*

О томе какав је Кочићев смех и хумор, најближе је исти-ни одређење Николе Кољевића у тексту *Духовни тријумф Дави-да Штрпца*:

Управо по томе што се хвата у коштац са интелектуалним изворима аустријског просвећеног апсолутизма, Давид нам открива једно квалитетно другачије митско одређење нашег идентитета: смех као духовну иницијативу и дисциплину, стоички хумор као стваралачки излаз из ћорсокака патње и немоћи. Другим речима, по свом ефекту Давидов смех далеко превазилази спољне узроке из којих је потекао, па зато и представља митски квалитет: позитивно обележје духовног тријумфа, а не само потврђивање кроз негацију, отпор, пркос. Као и сваки смех, Давидов смех мења постојеће осећање важности и вредности изнутра, у самом корену.⁹

Сасвим је јасно да посебан печат књижевном делу Петра Кочића даје језик којим је написано. О његовим особинама, специфичним вредностима и јединствености, писали су многи наши књижевни критичари. Исидора Секулић је говорила да је тај:

“Језик био једина слобода босанског живота. Он се изводио као музички инструмент и као оружје. Таман је, ужутео је, очишћен је, поезија је, светиња је, сабља је.”

За Иву Андрића, Кочић поставља језик између себе и окупатора-непријатеља, као непремостиву баријеру и суштинску различитост, и дефинише његову јединственост речима:

За Петра Кочића је језик потпуно једно са људима и земљом, свет и неповредљив као и они. Понекад човеку изгледа као да је и само Кочићево дело, цело целцато, лежало негде у дубинама тога језика, а он га је ископао као кип, и изнео на светлост дана и пред поглед света.¹⁰

Та целовитост види се и чита у Кочићевом делу кроз живи смисао фолклорних идиома, богатства наречја и дијалеката, стварни начин говорења у свакодневном говору, кроз жаргон или кроз форму лаког хумора, жаоку или сатиру, разиграност фантазије и синкопиране ироније. Са Кочићем најбољи

⁹ Никола Кољевић: наведено дело, стр. 470

¹⁰ Иво Андрић: наведено дело, стр.25

народни говор продире у књижевност, и то тако што се језичко богатство Змијања и Крајине мајсторски обликује, посебно када је у питању стварање нових речи, заснованих на глаголској, именичкој и придевској основи. Снагу и лепоту српског језика, Кочић је видео у глаголима, њиховим многоструким облицима и значењем у асоцијацијама са именицама и придевима.

Више од тога, његов глагол повлачи у своје вртлоге чврсте кристале именица и претвара их у средство за израз *покрета и преображења*... Већ у својој покретљивој структури његов глагол је средство разбијања фосилних талоба унутар језичког организма. Зато се и његова идеја о глаголу као подлози нашег језика, насупротив именичкој у њемачком, може разматрати и за себе као идеја и у вези са целокупним његовим изражајним и естетичким системом, јер је он своју умјетност *драматизовања односа и ситуација* остваривао ослонцем и на изванредну покретљивост глаголских видова, начина и облика у нашем језику. Све је то и подлога његова хумора... његов начин развезивања нашег језика, ослобађања наше психе... Све се то своди на жељу да ријеч буде ослободилачка, вјечно јеретичка молитва за човјека. (подвукао Л.К.)¹¹

Овој прецизној анализи функционисања језика, посебно глагола, у обликовању приповедака, коју је извршио Мидхат Бегић, ваља додати још конкретнију на примеру приповетке *Вуков гај*:

Са здружене платформе заплета и експозиције развила се *драма* о побуни сељака. Прелази су нагли као у епској песми. Ритам *свршених глагола* дохвата и покрива сваку реченицу, сваку реч, утиче у све краћа и краћа растојања, *веже се непосредно за доживљај*, уздиже напоредно казивање на ниво самосталног живота (*И сви се завјерише... И једнога дана помолише друмом испод Кадине воде у дугим редовима страњски радници... Змијање се узруја и узбуни као никад досад...*)¹²

¹¹ Мидхат Бегић: *За приступ дјелу Петра Кочића*. - Путевима, бр.5, 1966, стр. 452 - 453

¹² Миљко Шиндић: *Књижевна Крајина*. - Звук и ритам, Глас, Бањалука, 1984, стр.18

Функција глагола најбоље се уочава у примерима који су наведени у поглављу о радњи. Ритам свршених глагола, пре свега, остварује динамику у радњи, чини ликове активним, како у спољашњој, тако и у унутрашњој драмској радњи. Најбољи пример за ову тврдњу је сцена из *Мрачајског протје*:

Ама, како сте ви *ушли* да вас пас не опази и не *залаје*?... Нећеш више ни *залајати*, Цибовина ти се меса на Божић *најела!* - *загрми*, *суну* у собу, *излети* с пушком и, у *трку*, *посрћући*, *изгуби* се иза куће.

Стевица *поблиједио*, па *дрхће* као прут. Очи му се *укочиле* од страха.

Пушка *грмну*, пас *скикну*!

Кочић је створио бројне речи, за потребе свога израза, које су сачувале локална значења и сценску функцију. Исто тако постоје многи термини који су чисто кочићевска стилска и метафорична спрега између људи и њихових звања и занимања: *сараорина*, *поповина*, *кметовина*, *државина*, *жировина*, *пашарина*, *затим: баковита*, *ринковита*, *завозита*, *па: закнежити*, *заугуманити*, *запроиугуманити*, *поримити*, *побошњачити*, *запопити* и други који у себи садрже различите хуморно-сатиричне асоцијације и боје.

Колико је Кочићу било стало до језика и његовог очувања од туђинског утицаја, сведочи и његова борба у Сабору. У време најинтезивнијег аустријског насртања на српски језик, Кочић је био први и једини, који се супроставио мрачним плановима једне моћне државне бирократије, залажући се за доследну примену Вукових начела. Калајево настојање да се створи некакав босански језик, Кочић је оштро напао. Необјављена белешка, *Једно ругло од читанке*, веома речито илуструје његов однос према њиховим састављачима: *Некакав Марцел Кушер саставио је "Читанку за I разред средњих школа" према којој уче српски језик и наша дјеца у Босни и Херцеговини. Читанку сам ову добио од једног малог реалца и погледао "једно ругло од читанке"*.¹³

¹³ Када је реч о овом питању, намеће се закључак да је простор Босне и Херцеговине у својеврсном *митском* временском трајању, где се време креће у круг и понавља. У овом контексту Кочић је и данас актуелан.

Узевши свакодневни, народни говор, за основу свог књижевног језика, Кочић се сврстава у ред следбеника Вукове реформе, и тако постаје својеврсни чувар језичког блага српског језика. Отуда у Кочићевим приповеткама присуство епског заноса и Симеуновог десетерца, који је у функцији његовог карактера. Зато је његов говор-разговор, близак позоришном језику.¹⁴ Такву улогу језика види и Миљко Шиндић:

Композиција живе говорне речи, без строгог реда, богатство говорних фигура, скраћивање и апострофирање, логичко и психолошко наглашавање, монолози у које упадају људи и ствари, манастири и ракија, међаве и историја, најбоље су се одредили у усменом причању Симеуна Бака. Говорни рељеф његове реченице има релацију прошлости и садашњости, поседује *драмску снагу реторике*, пуноћу слика, динамичност форме и вишестуког садржаја, иде у више правца истовремено... Толико је дикција јасна, толико рељефно и звучно обрађена, да прелази у *драмски исказ*, читалац стиче *визуелну представу сценског приказа*, чује речи које нико није изговорио. (подвукао Л.К.)¹⁵

Кочић је у свој језички израз зналачки уткао све оно што му је у лексици и семантици нудило његово родно Змијање и Крајина. Његов стил је прави пример на коме се може разматрати однос народног говора и књижевног језика, поготово што је он наслоњен на народну песму и Вукову традицију. Опређен за глаголе као основу изражајне моћи, често је занемаривао именицу - субјекат, а тежиште семантике па и естетике речи преносио на глагол - предикат. На тај начин, Кочић је испољио једину суштинску црту своје личности, према којој је најважније делање и дело, а не онај који то чини.

¹⁴ Патрис Павис, професор позоришног института на Сорбони, у свом *Позоришном речнику*.- Сцена, бр.5, 1985, стр.32, у одељку Типологија дијалога, под Б. Обим, каже следеће: *Код натуралистичког позоришта дијалог се прави на директном узорку свакодневног говора људи са свим елементима жестице, елиптичности или неизрецивог тако да ће се постићи утисак спонтаности и неорганизованости. У крајњој граници може да се сведе на размену крикова или ћутања (Хаутман, Чехов).*(подвукао Л.К)

¹⁵ Миљко Шиндић: наведено дело, стр.20 - 21

У богатој лексици родног краја Кочић открива нову семантичку лепоту и снагу у слици и звуку, ритму и мелодији свакодневних речи; у говору који све то, пре њега, није испољавао у своме изразу. Његови јунаци говоре мелодијом народних тугованки, али и најразноврснијим звучним акордима и обиљем мириса у крилу природе. Кочићеви описи природе, насликани Кочићевим језиком, су нешто најлепше и најстварније у српској књижевности. Они су смирујући, благи, меки и топли, али исто тако и узнемирујући, сурови, тврди и хладни као и сама змијањска природа. Заправо, они су у функцији приче, никад прича за себе.

Кочић стваралачки доживљава природу, види је и чује узнемирену и распевану, тужну и сунчану, у додиру неба и земље, тиморног плаветнила и људске речи. Његов поглед с планине и испод планине испуњен је визуелном музиком пејзажа. *Сценографија* простора је у стварним величинама и стварним гласовима... У предео насликан речима може да се уђе, да се у њему чује чобанска песма и зов даљине, да се *види* сјај неба и осети мирис сена. Кад тешка магла притисне пашњаке, застре облике и просторе преведе у сиву безличну монотонију, звук избије у први план; као једина могућност комуникације одазове се 'испод магле' звекет ђердана, одјечи звона, жалобитни звуци чобанских свирала, јецај сетне девојачке песме меша се са звиждуком ветрова и урликом гладних вукова, одређује тон приповедања и тежину поробоћеног живота...(подвукао Л.К.)¹⁶

Наговештај Јабланове и Лујине победе над царским биком, назначен је у рађању одлучујућег дана:

Сунце се лагано помаљало иза планинских врхунаца, који још уморно почиваху у прозачном јутарњем сумраку. Један тренутак - па се све обли у *бјеличастој светлости!* Све *трепти*, прелива се. Само тамо далеко испод планина у присојима трепти магличасто, тиморно плаветнило. *Све се диже, буди, све се пуши као врућа крв, одише снагом, свежином.*

¹⁶ Миљко Шиндић: *Величанство Кочићеве поетске речи*. - Знамен, Филозофски факултет Петриња, 1995, стр.83

Како природа ствара сценографију простора, показаће следећи пример из приповетке *Гроб Слатке Душе*:

Сједимо ја и Дуле пред колибом. У хладу смо. Изнад нас се дигло неколико крошњастих смрчика, па суморно бацају преко нас дебеле, шиљасте сјенке. Само се гдје - гдје кроз размакнуто грање пробија сунце, просипљући зажарену свјетлост у снопљастим млазовима по дивљачној, мљечикастој трави.

Код Кочића природа *проговара* звуковима који творе драмску ситуацију, лику дају душу и покриће за његове поступке:

Испод магле чује се звекет гerdана, крупна, јасна звона на овновима и воловима, жалобитни звуци чобанских свирала и сјетне, дјевојачке пјесме, пуне слатког страховања, пуне тихе пријатне чежње. Кобна је јесен на прагу, а зима се ледена примиче, па је тешко самотном чељадету зиму презимити, дугу планинску зиму, кад оштра мећава бијесно звижди око смрзнутих јелових брвана малене зградице из које се шири јак мирис сува цвијећа и увелих, миришљавих јабука и крушака; кад чврсте, младе смрчике, засуте бијелим, дебелим ињем, од љуте студени пуцају; кад испод планине гладни и бијесни вуци урличу, па кад се човјеку, од страха и студени, у жилама крв леди а у костима срж смрзава. Тешко је самовати планинском чељадету, тешко, претешко! (*Кроз маглу*)

Својим језичким изразом, Кочић је остварио својеврсно јединство човека, језика и свеукупних природних појава. Верно изражавање једног стања најбоље је постизао баш глаголским облицима: *Душа ми тада процмили..., пред очима ми нешто замагли, а у ушима зазуји... свак се диже... тражи неку праву... само ми тежаци...полагано венемо, трунемо и у мукама издишемо... Злоба нас је изјела, немаштина сагрла, голема неправда убила...*

Из свега претходно реченог може се извести закључак да је Кочићев језик и језички израз заснован на живој говорној речи из народа. То је реч у говорним фигурама, говор са симболичком речи. Језик који остварује изванредне дијалоге са драм-

ском снагом реторике речи, језик којим се даје пуноћа видљивих слика, чује тон и мелодија старине, дозива епски десетерац и елегичан тон. Кочићев језик се препознаје на сцени као аутентичан, жив активан, онај који покреће радњу и ствара изразите драмске ситуације. Уметничко обликовање доживљаја у језику, створило је особен кочићевски стил, који би се могао именовати као *драматургија речи*. С тим у вези је драматуршка функција речи, која се огледа у говору Кочићевих јунака, јасно издиференцирана: класно, социјално, национално, карактерно, психолошко, и којом он креира драмске ситуације и креира јунака. Језичка диференцијација ликова је остварена кочићевски, танана је. Давид, Симеун, говоре језиком који је супротстављен административном, исквареном и смешном језику представника Аустроугарске власти. Чак и када су ликови из једног националног корпуса, Кочић их вешто локализује. Такав пример се налази у драмској скици посвећеној Ђури Јакшићу, *Низ друм*, у којој је први сељак са Златибора, а језик му је сличан језику ортодоксних Кочићевих сељака: други је из Шумадије, као и кмет, а механцијин језик је нужно спојен с карактером (механција је Цинцарин). У језику, али не само у њему, лежи одговор на питање зашто су се многи драмски ствараоци одлучили да поставе Кочићеве приповетке на позоришне даске.

Тражећи суштински ослонац за своје дело, свесадрајну *реч*, Кочић се молио Господу:

О, Боже мој велики и силни и недостижни, дај ми језик, дај ми крупне и големе ријечи које душмани не разумију, а народ разумије, да се исплачем и изјадикујем над црним удесом свога Народа и Земље своје. Поклони ми ријечи, Госпode, крупне и замашне ко брда хималајска, силне и моћне ко небески громови, оштре и језиве ко свјетлице боже, и тирјанима неразумљиве ко што је неразумљива сфинга египатска роду човјечанском. Дај ми те ријечи и обдари ме, Госпode мој, тијем даром својијем великијем и милошћу својом неизмјерном, јер ће ми срце свјенути, јер ће ми се душа од превелике туге и жалости разгубати! (*Молитва*)

Сагледавајући Кочићево дело у целини може се рећи да му је ова, драмски интонирана, молитва услишена. Господ му

је подарио *крупне и замашне, силне и моћне, оштре и језиве* речи које је народ разумео, а *тиранин* није. Њима је Кочић исписао рељефне ликове и описао њихове драматичне животе, одреди-вши им кратко временско трајање на овом свету, само онолико колико је потребно да се спозна тежачко и митско обличје. Њихова физичка или духовна смрт је у ствари, повратак у окриље Светворцу и Праоцу свих уметности. Зато његови ликови у себи поседују карактеристике јунака из античких трагедија. Његово дело је и његов гроб, у који је похранио сву своју снагу, умеће и знање, из којег се узвисио у истинску вечност. Јединство живота и дела слило се у велику драму са трагичним завршетком. *Драма је мистични двобој између човека и његове судбине.*¹⁷ Кочић је знао своју судбину, тачније предсказао ју је у писмима Милки Вукомановић из Загреба и Беча:

...Али треба да и ово знаш: да ћу ја можда и по затворима и апсанама провести већи дио свог живота, јер ћемо ми сви отпочети борбу против Швабе, који гули наш народ, отима му слободу и убија срећу... Ти можда не вјерујеш да то може бити, али ја у то једва могу сумњати, јер таква ће времена неминовно доћи...Опет ти кажем: буди спремна на свашта, јер ми ћемо се у свом животу много патити. Биће дана кад нећемо имати ништа ни јести.

Двобој са својом судбином видео је до последњег тренутка, једнако као што је то чинио и његов Реља Кнежевић у планинској међави, истрајношћу и веровањем једнога Јова.

Обликујући стварни живот у својим приповеткама, Кочић из њега црпе истинску драматику исписујући је божанским речима.

Оно песничко, "субјективно" у делу Петра Кочића прогледава и у драмском делу његовог опуса. Али, важно је, а можда и најважније, и ово да се каже: не само у драмском делу Кочићевог опуса. Јер код њега граница између драмског и оног што припада другим жанровима не иде линијом дијалога, монолога и других начина драмског говорења и представљања. Та линија је - ако се драмско не посматра тек кроз

¹⁷ Берђ Лукач: *Ратни радови*, Сарајево, Веселин Маслеша, 1982, стр.130

пуко драмско говорење и представљање - код Кочића увучена у саму дубину пишчевих "недрамских" текстова који, с разлога те увучености, говоре оним драмским језиком по коме драма и јест драма. А тај језик је језик дијалога у смислу у коме је свако говорење усмерено према другој речи, другом говорењу као својој супротности и када то није очигледно. Тако може да се каже да је сав Кочићев језик, језик сукоба и напетости, језик исконске распоућености бића у којој ово покушава да пронађе поновно јединство са собом и светом. А то је, можда, уопште, она основа из које Кочић пише. Драма човека и драма света преплићу се и изједначају се овде кроз дух и чин Руке која је све сатворила и дала.¹⁸

Управо та увученост у саму дубину пишчевих 'недрамских' текстова, из које израња драмски језик по коме драма и јест драма, представља основу Кочићевог драмског приповедања. Тај језик дијалога је покретач свих оних драмских елемената о којима је било речи. Он ствара карактер лика, ситуацију у којој се лик налази, покреће радњу која прелази у сукоб и чини да драмска тензија расте из сцене у сцену. То је дијалог који је самоодржив. Његова права вредност се испољава тек када се елиминишу сви описни делови из приповедака. Тада се види да је он носилац фабуле, а да су описи својеврсне дидаскалије, што се из наведених примера може лако закључити.

Боро Драшковић у свом есеју *Слобода и језик*, пишући о његовој поставци приповетке *Суданија* констатује:

Остајем запањен пред сценским могућностима Кочићеве сјајне основне ситуације... Ако се савладају замарајућа понављања, небрижљива композиција и ритам, неизрађеност, у представи ће заблестати новим сјајем тај шарм позоришта у позоришту, ликови прекрасне изразитости, тај сочни говор, комика, тај јетки сатирични звук отпора и очаравајућа храброст, најзад, крици и јауци - *тај језик треба говорити, а не читати у књизи.* (подвукао Л.К.)¹⁹

¹⁸ Никола Страјнић: *О причавини и учевини Петра Кочића*. - Сабрана дјела Петра Кочића, књ. 1, Бесједа, Бања Лука - Београд, 2002, стр.18 - 19

¹⁹ Боро Драшковић: *Слобода и језик*. - *Промене*, Свјетлост, Сарајево, 1975, стр. 42 - 45

Заиста, тај језик тражи да буде говорен. Тек тада се открива сва лепота речи, сценска изражајност, вишезначност, разиграност, и могућност различите интерпретације.

“Јазавац пред судом”: Бошко Ђурђевић у улози Давида Штрица

Овај текст је дио из магистарског рада Луке Кеџмана под називом “Драмско обликовање у приповеткама Петра Кочића”, одбрањеног на Филозофском факултету у Новом Саду 11. 6. 2003. године.

СЛИЈЕД УНУТРАШЊЕ МАПЕ

У библиотеци *Шум времена* појавила се четврта књига Драгомира Загорца *Слијед неискуственог*. С претходне три, објављене у 1994. години, она представља цјелину (*тетралогију*)¹ и по формалној опреми (рукопису, стилу) и по мисаоно тематској усмјерености, а прије свега по једној езотеричности ријетко виђеној у овој литератури. У краткој биљешци о аутору стоји да је рођен "између сликовитих појмљивости и непојмљивих зараза 20. јануара 1940. године у историјским предназначењима за пламеновање присутних могућности и ескалације људског разума. Мјесто још неутврђено, означено пламеном бунтовности и неукротиве глади жудње".

Оваквим исказом пјесник се заогрнуо велом загонетности, која се у извјесној мјери може схватити као андрићевски синдром, као ауторов бијег од јавне сцене, као жеља да се буде што је могуће више скривен, невидљив, заштићен.

Поступком досљедне нечитљивости у којој има одбљеска великог симболизма (Валери, Лотреамон, Аполинер, Сен Џон Перс) Загорац се нашао у сазвјежђу пјесника неосимболиста, међу којима је на првом мјесту Бранко Миљковић. Миљковићу Загорац дугује многа претјеривања: пренаглашену реторичност, метафоричност, филозофичност.² И без претходне анализе, већ из самих наслова Загорчевих збирки, можемо закључити да је пјесник заокупљен двијема димензијама свијета: етичком и филозофском.

Загорац је, као што се види, учинио све да истргне своју књигу из руку обичног читаоца, али он је отишао и корак даље. Крећући се маргином лудистичке артифицијелности с једне стране, и природне тежине за комуникацијом с друге, он је

¹ Загорац је у међувремену наставио са својом лирским епосом објавивши у 1995. години "Дијалектику збиљског" и тиме отворио нови круг свога стиховања.

² Збирке: *Крик људског*, *Одбрана мудрости*, *Располућена савјест*, *Слијед неискуственог*.

дошао до границе на којој је комуникација таква да укида свако задовољство трагања оног ријетког, одабраног, повлашћеног читаоца. Ако се писац обраћа само посвећенима, или онима који вјерују да то јесу, а рачуна на широк одјек својих идеја, онда је он веома убијеђен у вриједност и снагу свога дјела. Тада он рачуна са онима који, будући тумачи, претпостављани зналци, самим тим и знају шта је поезија. Поезија је аристократска ствар, тврде неки мангупи "из наших редова", а није само пука случајност да је баш Миљковић изрекао ону пјесничку јерес: "Само ниткови знају шта је поезија". Тако су аристократизам и демократизам нужно у опречности али и у сталној интеракцији. У прилог овој тврдњи навешћемо један славан примјер. Езотеричност *Библије* није била препрека за њену општу прихваћеност и утицај на цијелу нашу цивилизацију. Али, наравно, свако поређење храмље, рекао би Лењин.

У разрјешавању ове енигме долазимо на мисао да се писац, можда и намјерно, затворио у кулу од слоноваче, у свој мисаони лавиринт, заогрнувши се непрозирним плаштом стихова као сплетом лијана у прашуми.

Стрпљивим трагалачким искуством, без поузданог кључа, без компаса, ипак избијамо на чистину, на пропланак, одакле се пружа извјестан поглед на тај пејзаж, мапу искуства.

Поступком досљедне нечитљивости, Загорац је своје и наше постмодерно искуство преломио кроз призму његошевског мислиоца, а његова поезија можда је посљедњи пропламсај развјених свјетова, морални кодекс *хomo балканикуса* који још увијек тражи упориште у химерама заробљеног времена. Ту је *Сербија* - та јарка свјетлост звијезде, *Росија* - бескрајни плави круг, па *Босна* - "мука што се у зло заплела", "хладно срце што чежњом отвара", "празном руком празнину ухвати" (*Слијед неискуственог*).

На почетку овога крвавог вијека један пјесник је овако пјевао: "Глад ми је бескрајна, а руке вечно празне". Традиција је ипак ту. Негдје у наслагама, слојевима, само је треба препознати у компикованим лавиринтима стиха, помоћу шифре, цртежа, скица и пројеката, мапа, унутрашњих мапа. Није ли Загорчева тетралогија добар повод за размишљање и расправу?

Његошевски загледан у судбину свијета, Загорац осјећа несклад, "подударност праисконског у стварној селидби" (*Слијед...*).

Кроз епику и гусле пробијају се звуци обое, тимпана, оргуља, клавићембала, китаре, виолончела, рога, саксофона и клавира, успостављајући на овим вјетрометним просторима, далеко од свјетских метропола, центара, силница, неки свој спознајни континуитет, нешто своје, особено, чудно.

"Чуда ствара ко у чуду живи" (Слијед...)

Загорац се отиснуо у авантуру пјевања и мишљења конструирајући своју поему на начин старих мајстора, начин који је највише одговарао природи његовог дара, али и суштини онога о чему пјева, унутрашњој форми, слиједу унутрашње мапе.

Искуства европске и свјетске књижевности, па и сопствене пјесничке традиције; покушаји обнове увјек су отклони, помаци у смислу цитата, транспозиције, тумачења, сјенчења, минуциозног стрпљивог тражења неке димензије, амалгама, мотива, копче са савременошћу недостижних узора у сваком погледу (Како звучи Његош на енглеском, *Хасанагиница* на њемачком?). Осам вијекова послије Хомера, римски пјесник Вергилије обновио је епски хексаметар на латинском. Звук је био мало промијењен, али савршен.

Је ли могућа обнова епа на крају двадесетог стољећа, на крају миленијума? Можда је Драгомир Загорац вјесник једне такве обнове! Оно што је било немогуће, незамисливо, превазиђено крајем двадесетог вијека, јер је вријеме десетерачке епске пјесме неповратно прошло, можда је могуће на крају двадесетог вијека, послије ове балканске катаклизме, када се руше свјетови, када се руше сви појмови, хералдике, знакови, границе свјетова за које смо вјеровали да су коначни, непомјерљиви, а стварају се нови појмови, кодови, мапе, подударност праисконског у стварној селидби. Послије свих катаклизми, послије ове у коју смо зароњени, а коју истовремено гледамо као спектакл на великој свјетској сцени и која нам се сервира као свакодневна драма на ТВ дневнику.

Нема шале са свијетом. Свијет је озбиљан, хладан, рационалан. Наша се кожа износи на свјетску пијаци и продаје у бесцијење. Зато треба смртне озбиљности, не више на ироничној дистанци, да се досегне неопходна равнотежа. Треба једна чврста форма, формула, формат.

Хватајући се у коштац с тешком, главоболном материјом, Загорац остаје непривлачан, тежак, неразумљив. Бавећи се деstrukцијом племенског човјека, за кога су принципи усправности, честитости, достојанства *conditio sine qua non*, Загорац је непомирљив борац и упорни, бескомпромисни бранилац моралне и достојанствене личности и њене несавитљивости пред прагматичним захтјевима савремене цивилизације. Истовремено, он је беспошtedни критичар свих изопачености, конвертитства, перветираности појединаца и колективитета, који рађају злодухе ратних страхаота и разарања, а за које су ратови изванредан медиј да се размахну у злочиначким поривима и страстима до екстремности, до екстазе лудила.

Пјесник се екскламацијом упорно обраћа неком свјетлу у себи, које се преобраћа у женски принцип љепоте, часности, истине као метафизички схваћене непролазности, вјечности, до њене материјализације у традицији, култури, градитељству (*Грачаница*), до живе материјализације мита о цјеловитом човјеку и његовој моралној суштини.

Принципу градилаштва супротстављен је принцип рушилаштва, чије се одвратно, горгонско лице појављује као инкарнација зла, изопачености, инферналне мржње према Богу, Врховном Разуму. Загорчев човјек с понекад дјетињастом упорношћу, са жигом несавременог Заратустре, непоколебљиво заступа своје *вјерују*.

У позитури трагичног његошевског јунака разматрајући сва зла проистекла из мита, разматрајући сва зла савремене историје која полако прелазе у заборав и у мит, дакле, та *historia magistra vitae*. Говор колективитета, глад, сиромаштво, невоље, непогоде, суноврати, заклетве "*лажног небесања, лажне проповједи у ништењу помаме незане*" (Слијед неискуственог).

Загорчев епски замах снажно је присутан у језику, у необичном, неуобичајено дугом стиху, двоструком десетерцу,

БАШТИНАР

ГЛАСИЛО УДРУЖЕЊА ЗА ЊЕГОВАЊЕ СРПСКОГ КУЛТУРНО-ИСТОРИСКОГ НАСЉЕЂА "БАШТИНАР" Брчко

синкопираном, који прелази у једанаестерац, у александринац са хировитим доскоцима, аритмијама, с неким вишком као особеним заштитним знаком.

Поред наклоњености језику традиције и његошевској мудрој изреци, склоности миљковићевској метафорици, пјесник је нашао снажан порив за креацију у језику, стварању нових ријечи. Тако је лексемама *злоход*, *себиграб*, *нељуд*, супротставио неологизме *истоносад* и *непоклек*. Тиме је јасно исказао етичку и моралну суштину своје пјесничке ангажованости, свога пјевања и мишљења.

Ћазивања и записи (грађа)

ДУШАН РИСТИЋ

Дал' то сели Посавина¹

Већ од раног јутра брате
 Колона се коњска вија
 Гледам вранце и дорате
 Свуд се коњска грива сија

На прекрасном љетњем сунцу
 Блистају се копорани
 Бијеле се бошче и јелеци
 Њиште вранци и зекани

Ту је пјесма, цика, пуцњи
 Не штеди се ни у новцу
 Августовски вашар сад је
 Лош једном у Обудовцу

Из Плазуља² доста кола
 Има много мушких глава
 Предводи их висок човјек
 По имену Бекић Сава

Из Крепшића сви Бајуни³
 И са њима Арсенићи
 Не вјерујем да их можеш
 Са коњима својим стићи

¹ Из поеме "Обудовачки вашар"

² Плазуље-село код Брчког

³ Бајуни-од миља назив за Бајуновиће, род у Крепшићу који се давно доселио из Бајине Баште

Као да су све бирани
Кршни момци Марковљани⁴
Саиловићи и Симићи
Са њима су и Росићи

Вучиловац, дружба одабрана
Добри коњи Летића Стојана
Једино их могу стићи и обићи
Род рођени њихови Кितिћи

Долетјели као птићи
Из Црквине сви Маслићи
Са њима су Дујковићи
Дједа Дујка соколићи

Из Слатине Бијелићи
Па Шљокићи и Босићи
Лепничани Појатићи
Копанчани Ристанићи

Ђурђевићи из Брвника
Погледат је лијепа слика
Дар за око и милина
Ту се слегла Посавина

Па ужива тако сложено
Испред шатри и кафана
Сјај у оку, душа блиста
Коло игра цијелог дана

Такав је то вашар био
Из некада сретних дана
Његова ма слика прати
Од дјетињства мога рана

⁴ Марковљани-мјештани села Марковић Поља код Брчког

“САЧУВАЈМО НАРОДНО БЛАГО”¹

Наша пјесма, изворна посавска, све се мање пјева. Некада се двогласно пјевање мушких или женских чуло на сваком кораку: на сијелу, копању, тргању, на свадби, слави ... У сваком селу се знало који су најбољи пјевачи. О њима се знало и причало и изван села. Само најбољи су пјевали на неком значајнијем збору у Обудовцу или Горњем Жабару, гдје су били најпознатији црквени зборови у Посавини.

Пјевало се и у колу уз пратњу шаргије - за коју нико није сумњао да није наш инструмент. Виолина је била врло ријетка, док хармоника није била заступљена - није одговарала ритму и мелодији наших кола и пјесама.

Наша пјесма и шаргија па и кола посавска су се почела гасити негдје 60-тих година. Уступали су се мјеста другим инструментима и играма. Пјевача је било све мање, коло се на зборовима скоро није ни играло. Све се претворило у бескрајну шетњу по цести или путу у току дана да би се увече негдје у Дому културе или читаоници препустили плесу уз звуке електричне гитаре. То је било за најмлађе, док су старији били ускраћени.

Истина, наши зборови никад нису имали сјај и раскош вашара у Србији или пак Семберији, али су имали ипак своју драж и било нам је жао што нестају, што се гаси њихов стари облик. Посавска пјесма постаје ”својина” друштва, оркестра који већ у свом саставу има поред шаргије, виолину и хармонику. Повлачи се у фестивалске дворане, у плоче и касете. Истина да постаје све популарнија за слушање, али не и за пјевање у свакој прилици као раније.

Свака промјена у друштву доносила је нове пјесме, док су старе падале у заборав. Да бих бар дјелимично сачувао текстове пјесмом од заборава записао сам их неколико. Нисам вршио селекцију - то остављам стручним лицима - записао сам их по

¹ Текст Живана Ђурића објављен у Брчанским погледима бр. 40 од 31. 8. 1995. у рубрици “Писма читалаца”

азбучном реду, тј. према слову којим почиње прва ријеч у пјесми. То су углавном пјесме од два стиха који се обавезно римују. Посавци никад раније нису ишли у печалбу и зато нема пјесама о одласку у далеке крајеве (сем у Армију), нема пјесама о хљебу, неимаштини и сл. јер је овај крај и за ондашње прилике увијек био богат. То су махом бећарске пјесме о љубави, драгом, драгој, неоствареној љубави.

Много је тих пјесмама које би се могле спасити од заборава и зато позивам на њихово записивање. Да напоменем да сам записао под словом А-18 пјесама; Д-41, Ј-48, К-52, М-77 пјесмама итд. За ову прилику са одабрао неколико под "Љ" и "М".

Живан Ђурић

Љ

Љубио ме а и ја сам њега
а сад смо се оставили свега

Љуб' драгане не жали ме младу
ни моји ме не желе на раду

Љубила сам попа и жандара
још ми жеља љубит учитеља

Љубио сам и цуре и снаше
ал' ми снаше на срцу осташе

Љуб' ме драги ал' немој с вечера
пред зору сам слађа од шећера

Љубио ме очију ми куме
а сад неће ни да гледа у ме

Љуб' ме драги али немој често
седам пута ал' у исто мјесто

Љубав мори и у земљу спрема
само оног ко памети нема

Љубио сам ни гледао нисам
а од сад ћу пазити кога ћу

Љуб' ме драги ал' немој ујести
јер ће нана доктора довести

М

Мала моја голубе гарави
ја због тебе школу заборави

Мој драгане и јеси и ниси
ожени се да видим чији си

Моје село далеко познато
момци сребро а девојке злато

Мој драгане шећеру и меду
недај меду да те пчеле једу

Мала моја прави прозор већи
јер подера леђа улазећи

Мени веле да сам гаравуша
гаравица најбоља цурица

Милиција фина и модерна
само није у љубави вјерна

Мени веле да ја немам жене
ево жене цурице до мене

Мој драгане карактер се хоће
а љепота и биће и проће

Мила нано није родит' лако
добра сина да га воли свако

Мени драги из Њемачке пише
мајне либе не волим те више

Мој драгане на мене припази
кад намигнем из кола излази

Мене куде мој се драги смије
јер он види да истина није

Мој драгане три ми сунца сјају
кад ме твоје очи погледају

Казивања и записи о миграцијама у брчанском крају

Постоје бројни записи о миграцијама српског становништва у подмајевичком и посавском крају који су објављени у дјелима разних аутора. Најчешће се користе подаци из дјела Јефта Дедијера, савременика и блиског сарадника Јована Цвијића, као и етнолога, академика Миленка Филиповића. Али у новије вријеме већи број млађих и стручних људи бавио се мултидисциплинарним етнографско-археолошко-историјским истраживањем овог подручја тако да су настала многа научна дјела и изведени нови докази који покатакд коригују или негирају оно што је раније објављивано.

У вријеме када је Јефто Дедијер сакупљао грађу за своје капитално дјело о миграцијама становништва у БиХ, око 1910. године, сарадници из овог краја су му углавном били свештеници, али били су ту и други школовани људи: учитељи, љекари, трговци, итд. С њима се Јефто дописивао и они су му слали своја казивања или записе. Посебно су у томе били ревносни свештеници, који су се бавили и просвјетним радом и обавезно водили матичне књиге, књиге рођених и умрлих, те домовнике и летописе. Те књиге су у овим крајевима више пута уништавали ратни и поратни пожари, али свештеници су упорно настављали да записују казивања парохијана и обнављају старе и пишу нове књиге.

Из Брчког, односно с подручја за које је тада задња пошта (з. п.) било Брчко, јављали су се свештеници: Стеван Поповић, град Брчко, Ђорђе Свитлић, из Корените (парохија Пиперци), Никола М. Шкорић, Вршани, Ђорђе Госпић, Тутњевац (з.п. Брчко). Тада су и мајевичка села Прибој и Мачковац, припадали з. п. Брчко, а тамо су радили поп Јово Јовановић, у Прибоју и Михајло Јовановић, у Мачковцу. Сви су они били на списку сарадника Јефта Дедијера и слали му драгоцене податке¹.

¹ Јефто Дедијер: Херцеговина, издање "Веселин Маслеша" Сарајево 1990

Много касније, након Другог свјетског рата, један од ревноснијих сакупљача казивања и записивача био је брчански прота Мило Дојчиновић који је служио и у брезопољачкој парохији и лијепим стилем и краснописом у обавезни љетопис парохије Брезово Поље, поред осталог, записао:

”Преци садашњег становништва населили су се у ове крајеве после 1739. године из Херцеговине и Црне Горе, а има досељеника и из Босанске Посавине. Староседеоци, бежећи од Турака пребегли су по свој прилици у Аустрију преко реке Саве. Прелаз се вршио, по казивању, на Тук скели. Тук скела је место на излазу пута из Српског Брезовог Поља на државну цесту Брчко - Брезово Поље код конака пок. Сали-бега Заимовића у близини варошице Брезово Поље. Пре двесто и више година на овом месту река Сава била је веома уска, па је самим тим и место било згодно за прелаз. Прича се да су се на овој скели недељом и празником састајали момци и девојке и ту коло играли.

У првој половини 18. века из Херцеговине, с Рудина билећких досели се Срдан Кисић са женом Полексијом и три сина и настани се у селу Ражљеву. (О тој фамилији смо у прошлом броју нашег часописа пренијели казивање Саве Кисића, које је скоро истовјетно, па га нећемо и овом приликом понављати, даћемо само напомену да је пок. прота Мило записао да су Кисићи задржали презиме које су, заједно с крсном славом донијели из Херцеговине!)” Турци су строго забрањивали и тражили да се синови по очевом имену презивају. На примјер, по оцу Митру син се презивао Митровић, по Петру-Петровић, по Вуку - Вуковић, итд. Све остале породице забо-

равиле су услед тога стара презимена, а то је велика штета, јер би се по презименима, да су их сачували, лако установило из кога краја потичу...

Из Херцеговине доселио се и Глигор-Еро с братом Трифком. Настанили су се прво на Малешевом пољу у Горњем Магнојевићу, а одатле су се, између 1820. и 1840. године, преселили у Ражљево. Глигор је остао у Ражљеву, а Трифко одселио у Бобетино Брдо. Од Трифка су Трифковићи у Бобетину Брду, док су Глигора-Ере Глигоровићи у Ражљеву и Васићи у Трњацима. Наиме, Ђорђију, праунука Глигорова, одведе мајка Стоја у Трњаке где се преудала за Васу Чолића после смрти мужа јој Панте Глигоровића. По очуху Васи Ђорђија се прозва Васић. Сви славе св. Јована Крститеља.

Из Горњег Магнојевића, с Малешевог поља, доселио се и Лазо Грујић у Трњаке. Од Лазе су сви Грујићи, славе св. Јована Крститеља.

Пре више од двесто година доселили су се Крунићи у Мртвицу из Кораја, а била су их три брата: Дујан, Милан и Дајан. Најмлађи брат Дајан, по коме се извор-чесма у Корају зове Дајанкуша, да би сачувао имање потурчи се и доби име Бего. Од њега су Бегићи у Корају. Прича се да се икона крсне славе и данас чува у кући Бегића.

Друга два брата, Дујан и Милан, не хтедну се потурчити него напустише Корај и населе се на шљивике Јање Мађара око гробља мртвичког. Један брат остане у Мртвици, а други одсели у маглајску нахију. У Мртвици има данас шест породица Крунића, у Ражљеву две, а у Коренитој једна. Једна грана Крунића у Мртвици по Макси доби презиме Максић, има их две породице, а по Крсти-Крстић, четири породице. Сви славе св. Јована Крститеља.

Четири брата Терзића: Стојан, Јован, Трифун и Симеон, звани Голуб, доселише се са оцем из Херцеговине у Пушковац. Стојан и Јован били су свештеници. Због куге, која је харала 1814. године, поп Стојан побеже из Пушковца у Корениту. Од њега су Поповићи у Коренитој. Поп Јован оста у Пушковцу. Од њега су Јовановићи у Пушковцу и данашњи парох обудовачки о. Ристо Јовановић. Трифун одсели у Магнојевић од кога су Трифуновићи у Магнојевићу. Од ове породице је и покојни поп Радо Трифуновић, умро 1904. године, а Симеон, звани Голуб, оде у Попово Поље. Од његових синова, Михајла и Николе, су Михајловићи и Николићи у Поповом Пољу. Један од ове гране одсели у Тутњевац и по Симеону, званом Голуб, презива се Голубовић. Сви славе св. арх. Михаила.

Од браће Јосипа и Вука су Јосиповићи и Вуковићи у Доњој Буковици и Вуковићи у Српском Брезовом Пољу. Премак им је Драго, па их зову и Драгићи. Сви славе св. о. Николу.

Заједничког претка, по мушкој лози, имају и Бркићи из Слијепчевића, Петровићи из Трњака, Видовићи из Сандића и Лукићи из Српских Дубравица. Има их око 15 кућа и славе св. Јована Крститеља.

Од Томе, званог Клине су Бјелошевићи, Петровићи и Симићи у Поповом Пољу и Илићи у Српском Брезовом Пољу. Славе светог архиђакона Стефана.

Од браће Миле и Радована, синова Саве Савића из Српског Брезовог Поља, су Милићи и Радовановићи. Славе св. Јована Крститеља.

Од Ломигоре Рике Церовића из Српског Брезовог Поља су Симикићи и Остојићи у Српском Брезовом Пољу и Стокановићи у Брчком. Од Остојића остао је Крста и одселио се у Бобетино Брдо. Славе св. Јована Крститеља.

Око 1870. године доселише се, из Брвника код Бос. Шапца, Симо и Трифко Томић, синови Томини, и рођак им Јово Петровић, син Петров. Томо и Петар су браћа. Од Петровића је у животу Данило и живи у Тутњевцу. Томићи живе у Ражљеву. Славе сви св. великомученика Георгија.

Дакићи и Митрићи у Доњој Буковици имају заједничког претка по мушкој лози. Док Дакићи задржаше презиме, Митрићи се по баби Митри прозваше Митрићи. Сви славе св. Јована Крститеља.

За време друге сеобе Срба, под патријархом Арсенијем IV Јовановићем-Шакабентом, кренуо је из Црне Горе са својом породицом и братом световњаком, коме се не зна име, свештеник Спасоје Поповић, рођен у племену Кучи, и дошао у село Вакуп код Челића. То је било између 1737. и 1739. године. Ту у Вакупу остао је и поповао, а после смрти наследио га је син му поп Теодор. Поп Теодор имао је два сина, Јову и Гавру, и оба су били свештеници. Од попа Гавре су Гаврићи у Вакупу. Син о. Гавре Стеван и Стеванов син Аћим били су такође свештеници и поповали у Вакупу. Од ове лозе су и свештеници

Митар и Лазар, који су живели у Брусници и по мајци, попадији, прозвали се Попадићи.

Поп Никола, син попа Јове, а унук попа Теодора, досели се из Вакупа у Мртвицу 1834. године. Имао је два сина, Гавру и Ђоку, и оба су били свештеници. Гаврин син, јереј Бранко Поповић, парох пиперачки, једини је живи и последњи свештеник, засад, из лозе Поповића - дванаести по реду од кад се доселише из Црне Горе у Вакуп. Од попа Николе су Поповићи у Мртвици. Сви славе св. оца Николу.”

Ово су дијелови текста из летописа који је записао у Брезовом Пољу, парох парохије брезопољачке, протојереј Милан Ј. Дојчиновић, 15/2 јуна 1953. године, уз напомену и молбу следећег садржаја:

”Много штошта није убиљежено услед недостатка података па бих молио сваког, који буде читао овај летопис, да пропуштено убиљежи и допуни, на чему ћу му бити много захвалан.

Нарочито молим браћу свештенике, који буду службовали на овој парохији, да редовно уписују све важније догађаје из живота парохије и ближе околине.”

Неки су га послушали и настављали, али, нажалост, нису сви!

Поштовани читаоци, ове редове је за вас одабрао и преписао, уз одобрење, помоћ и благослов садашњег свештеника брезопољачког, протојереја Ђорђа Симеуновића, новинар Петар Васић.

СТО ГОДИНА КОЛА СРПСКИХ СЕСТАРА

Коло српских сестара је основано 28. 8. 1903. године послије величанственог женског митинга на Коларцу у Београду, на коме је ватрено говорила истакнута српска сликарка Надежда Петровић.

Одушевљен њеном идејом о стварању једног женског, патриотског, хуманог културног друштва са задатком да пружа помоћ српском народу Бранислав Нушић, чувени српски књижевник, дао је друштву име *Коло српских сестара*.

Прва предсједница Кола била је Савка Суботић, а секретар Надежда Петровић. Њима се придружила наставница Делфа Иванић, супруга истакнутог српског дипломате Ивана Иванића, који је за Коло урадио правне документе.

Као еманциповане, веома образоване жене, школоване у Србији и Паризу одлучиле су да удруже свој ум и доброту у борби за бољи положај жена на Балкану и за помоћ болесним, рањеним и сиромашним људима.

У Колу се радило с пуно љубави и ентузијазма: прикупљали се прилози у новцу и стварима, приређиване забаве и посјећа који су доносили приход колу.

Убрзо се указала потреба за већим радом и већом помоћи. Сестре су своју хуману активност остваривале збрињавањем рањеника, избјеглица и осиромашеног становништва у 1. и 2. балканском рату, а потом у 1. свјетском рату.

Многе чланице су се јавиле као добровољне болничарке, Надежда Петровић такође одлази на ратиште. Његујући рањенике оболијева од тифуса и 1915. године умире у Ваљевској болници. Чим је почео 1. свјетски рат Делфа Иванић се ставила у службу отаџбине. Послије неколико мјесеци проведених на ратишту као добровољна болничарка одлази у европске метрополе да објашњава праведну борбу српског народа и прибавља помоћ за болнице и за све бројнију сирочад широм Србије. За свој милосрдни рад добила је највећа признања која су се тада могла добити.

Коло српских сестара се између овога и свјетских ратова убрајало у најјача женска друштва.

Стварањем Краљевине Југославије оваква друштва се формирају и ван Србије. У Брчком је Коло српских сестара основано 1928. године, са циљем да материјално и морално помаже женску омладину и да "негује хумане осјећаје да се помогне сиротим и невољним". Прва предсједница је била госпођа Мара Јаковљевић, а потпредсједница госпођа Евица Дмитривић. Осим кратког записа у летопису СПЦ у Брчком, не постоје никакви документи о Колу српских сестара. Њемачком окупацијом долазе тешки дани за Србе, па и за српска друштва.

У Београду су окупационе њемачке власти, априла 1942. године позвале тадашњу предсједницу Кола српских сестара Делфу Иванић да им изрази писмену лојалност и помогне у оснивању женског друштва које ће симулирати нормалност "новог поретка" у Србији. Пошто је она то одбила морала је сву имовину кола предати окупационим властима, али је претходно спалила архиву са именима чланица. Рад Кола је забрањен, имовина конфискована, а госпођа Иванић затворена.

По ослобођењу Београда рад Кола је настављен, али је комунистичка власт поново забранила рад Кола. Овога пута због тога што су тада европске вриједности и манири у Србији и СФРЈ сматрани остацима буржоаских схватања. Имовина кола је национализована, а Делфа Иванић опет затворена. Захваљујући пријатељима убрзо је пуштена.

Од тада па до 1990. године о Колу није било пожељно ни говорити, док су у дијаспори обнављана кола српских сестара при цркви.

У Београду је априла 1990. г. обновљен рад Кола српских сестара. Обновљено Коло је сљедбеник предратног Кола српских сестара, наставља његову традицију али преузима и огромну одговорност и обавезу да продужи висока морална начела и углед предратног Кола.

Још само да додам ово: Србија се одужила Надежди Петровић. У њеном родном Чачку постављен јој је лијеп споменик, а на новчаници од 200 динара је њен лик. Међутим Делфа Иванић је заборављена. Живјела је веома скромно и умрла

у великој биједи 1972. године. Жеља ми је да ова наша свечаност допринесе освјетљавању њеног лика.

ОБНОВЉЕНО КОЛО СРПСКИХ СЕСТАРА У БРЧКОМ

Коло српских сестара је добровољна, ванстраначка, не-владина организација хуманитарног карактера и трајног одређења на остваривању хришћанских идеала при реализацији хуманих, моралних, културних, националних, социјалних и здравствено хигијенских активности. Циљ Кола је помоћи људима без обзира на националност, вјероисповијест и политичка убјеђења.

Наше коло је обновљено 16. 6. 1992. на иницијативу господина протојереја Славка Максимовића и уз његову свесрдну помоћ. Име "Мајка Јевросима", по имену мајке Краљевића Марка, која је позната из народних пјесама као веома племенита и праведна жена.

Одмах су урађени Статут, Програм рада и други документи, и чланице су прионуле на посао.

Прва предсједница и први дародавац била је госпођа Мила Сабојловић. У Коло су се пријавиле 72 жене.

Управо тада се у Брчком осјетила велика потреба за хуманитарним радом. Преко СПЦ у Брчко је стизала помоћ у храни, одјећи, обући, постељини и средствима за хигијену из Србије, Грчке, Швајцарске...

У току четири ратне године чланице Кола српских сестара су подијелиле тоне хране, обилазиле рањенике у болници и код куће, носиле храну старим и болесним особама и помагале у збрињавању избјеглица, без обзира на стална гранатирања нашег града и близину фронта. Већина вас посјетилаца сте свједоци ових догађаја па не морам то детаљно описивати.

Завршетком грађанског рата донације су престале, помоћ више није стизала ниоткуда, али је Коло српских сестара наставило своју мисију. Наша помоћ другима зависила је (а и сада зависи) од помоћи СПЦ и помоћи племенитих људи.

За рад у току грађанског рата и двије послеријатне године Коло је добило бројна признања, а најважније је ОРДЕН СВЕ-

ТОГ САВЕ 3. РЕДА, који нам је додијелио Свети Архијерејски Синод СПЦ.

Са славе Кола српских сестара у хотелу "Ревена" 2003. год у Брчком

Од 1996. године па до сада Програм рада Кола српских сестара "Мајка Јевросима" садржи следеће компоненте: хуманитарни рад (посјете инвалидима, старима, болесним, породицама с више дјече), културно-просвјетни рад, његовање традиције српског народа, обилазак манастира и обиљежавање вјерских празника, а све то у циљу ширења начела доброте и племенитости.

Задњих година помоћ коју Коло пружа је симболична, толико да неком учинимо радост, да му уљепшамо дан посјетом

и разговором, а у Брчком има толико много људи којима је потребна и материјална и морална подршка.

Велика би штета била да се Коло српских сестара као институција српског народа и хуманитарна организација угаси, или не дај Боже, да јој неко забрани рад. Ми то не би смјели да дозволимо.

Још једном честитам чланицама стогодишњицу оснивања Кола српских сестара с молбом да буду упорне, да не посустану духом и да наставе путем доброте и човјечности!

Говор који је Митра Мијаиловић - Цица прочитала на прослави стогодишњице Кола српских сестара 27. 11. 2003. године у сали бившег Аматерског позоришта у Брчком. У програму су учествовали и пјевачи Српско-православно црквено-пјевачко друштво "Вијенац" и пјевачи групе "Вијенац" СПКД Просвјета.

ХРИШЋАНСКА ТРАДИЦИЈА У РАЖЉЕВУ

У првој половини прошлог вијека, око 1930. године основана је Хришћанска заједница у Ражљеву, чији је председник био Милорад Мика Симикић, најмлађи од четворице синова Симе Симикића, угледног домаћина са 27 чељади у домаћинству и око 400 дунума земље. Помоћници су му били Бранко и Пајко Симикић, те Стокан Стокановић, Пајо и Жићо Кисић. Хришћанска заједница имала је сједиште у једној кући на игралишту у Ражљеву, која је звана *богомоља*, а игралиште је због тога добило име *молитвиште*, како га старији људи и данас зову.

Око Хришћанске заједнице су се окупљали мјештани; посебно су велики скупови уприличавани недјељом и нерадним даном, када су се светковали православни празници, а зими сијела су била и суботом увече. Ту на молитвишту су пјеване српске народне пјесме, удвоје, утроје... Играно је коло посавско - рузмарин, и друга кола из околних српских крајева. Момци и цуре су се загледали и ашиковали, старији - главе кућа договарали су послове, жене размјењивале мустре и рецепте и приче сеоске. Молитвиште и богомоља били су мјесто гдје се у то вријеме излазило и дружило, те је стога многим Ражљевчанима и њиховим комшијама и остало у неизбрисивом сјећању.

Литија св. Димитрија купљена 1933. године је и донесена у богомољу, која је припремана као полазна основа за изград-

*Милорад Мика Симикић
хаџија из Ражљева*

њу светог храма у Ражљеву. Трговци из Брезовог Поља - Симики и Мијан Симикић те Дико Васић предлагали су да се црква не гради у Ражљеву него у Брезовом Пољу и убиједише људе да је тако боље. Ражљевачка богомоља је и даље имала исту сврху и значај у народу овога краја све до краја другог свјетског рата. Доласком комунистичке власти 1945. године и с њом дошљака у разрушено Ражљево на удару се нашла и богомоља. Оскрнавише свету кућу, скинуше јој с крова крст, а из ње поскидаше иконе и литију и пометаше по околним оградама. Побацаше ствари из ње. Од богомоље саградише себи домове. Милорад Мика Симикић спасио је литију св. Димитрија и неколико икона, које је најприје чувао у својој кући, а потом их одноио у цркву у Брезовом Пољу и тако трајно заштитио од пропадања.

У Ражљеву градња сакралних објеката би забрањена. Митровдан је прослављан по кућама Симикића у Микиној, Бранковој, Пајкиној, гдје је ломљен крсни колач, а касније кад су и то забранили овај се празник светковао у брезопољачкој цркви. Чак је и поп Стево Милошевић био затворен због приче о ражљевачкој митровској слави.

Скоро пола вијека касније, 1989. године почиње да се остварује сан многих Ражљевчана да имају своју цркву. У центру села освјештан је плац кога је даровао Михајло Томић на коме ће се за само годину дана, изградити дивна бијела црква с бакарним звоником. Први и једини предсједник Хришћанске заједнице у Ражљеву тада већ хаџи Мика Симикић доживио је тек освештење плаца за будућу цркву св. Димитрија, јер је умро 25. октобра 1989. године. Велику почаст су му указали црквени великодостојници: дошли су му на сахрану епископ зворничко-тузлански Василије и седам локалних свештеника. Мика Симикић је рођен 29. септембра 1903. године у Ражљеву, гдје је и провео свој дуги и садржајни живот. Имао је петоро дјеце, бавио се поред земљорадње, пчеларством и воћарством, а већи дио свог живота провео је посјећујући цркве и манастире. Првог маја 1978. године боравио у Јерусалиму, гдје је обишао гроб Исуса Христа и добио "диплому" коју су му пот-

писали министар вјера Израела и градоначелник Јерусалима. Тако је стекао звање хације. Од патријарха српског Господина Германа добио је захвалницу за велики прилог који је даровао за изградњу цркве Св. Сави на Врачару у Београду. Много је путовао, а у стара времена одлазио и пјешке до Новог Сада, на примјер, на вјерске скупове и саборе. Био је препознатљив по плавој чези, коју је вукла његова миљеница кобила Дана. Тако је ишао на богослужења по околним селима. Помагао је људима, збрињавао избјеглице у вријеме другог свјетског рата. Испуњење своје велике жеље да у Ражљеву буде изграђена црква није дочекао, али је његов унук и имењак Милорад Симикић први зазвонио, када су стигла звона из иностранства за будућу цркву, која је завршена и усељена 1990. године.

О свом дједу, записала Мара Симикић - Живковић, новинар

'АЈДЕ ПЕРО, 'АЈДЕ КРЕПШИЋ

ЗЛАТНО ДОБА БРЧАНСКЕ ОДБОЈКЕ

Брчко је деценијама било познато као одбојкашки град. У јуниорској конкуренцији били су чак 11 пута прваци оне бивше велике државе што се звала Југославија. Брчанско "Јединство" је годинама било најбољи одбојкашки клуб у Босни и Херцеговини и члан Прве савезне лиге. И више од тога. Велики број одбојкаша играо је у разним прволигашким клубовима. Тако је дрес београдског "Партизана" носио Јосип Ђураковић, у загребачкој "Младости" била су браћа Мартиновић, у "Локомотиви" браћа Дервишевић, у сарајевском "Железничару" Младен Зонић, у "Фуџинару" из Равна Српко Петровић. Драго Мартиновић био је репрезентативац Југославије. И многи други.

Све је њих у тајне одбојке увео познати и цењени брчански тренер Младен Маглов, који је створио чувену школу одбојке. Из ње је потекао и Петар Николић, омладински репрезентативац Југославије, играч "Јединства" и прволигашких клубова "Слобода" из Клека, "Радничког" из Кикинде и Модриче. Као играч и тренер, у одбојци је провео пуне две деценије.

А све је почело сасвим случајно. И у његовом родном Крепшићу као и многим другим посавским селима, почетком 60-тих година 20. века играла се одбојка и то лети викендом по подне.

- Било је лето. Завршио сам седми разред и одмор сам проводио у селу. Једном приликом хтео сам да играм одбојку са старијима. Они ме одбију речима: "Шта ви ђаци из Брчкога хоћете. Ви не знате да играте. За вас је књига а не лопта!" Ово је у мени створило инат и решеност да научим да играм одбојку. Чим је почела школска година ја се у Брчком прикључим једној групи која је рекреативно играла одбојку. Један од њих видевши да сам прилично висок и добро грађен препоручи ми да одем на тренинг "Јединства" што сам и послушао. Одем на тренинг. Упозна ме Младен Маглов, тренер и каже ми да се

сликам и да већ сутра са фотографијама дођем у клуб да ме региструје, сећа се Петар Николић тих првих дана проведених у "Јединству".

Од тада све се одвијало као на филмској траци. После само три месеца редовних тренинга Николић је прикључен првој екипи као дванаести играч.

- Већ око 29. новембра 1961. године требало је да се иде у Сарајево на зимски турнир. Тада је првенство играно по турнирима. Била је то републичка лига. Како да идем на далек пут кад немам зимски капут. Обратим се тренеру и кажем у чему је проблем. Он ми одговори: "Само се ти спреми да носиш лопте, ја ћу ти дати капут!" И тако би. Сећам се ко данас. Воз је кретао у два сата изјутра. Мене Маглов пробуди али ја поново заспим. За тили час се обучем и трком на стару железничку станицу. Воз оде. Ја потрчим још брже ка новој железничкој станици. Виде ме моји играчи са прозора како трчим и стану викати: 'Ајде Перо, 'ајде Крепшић! Возовођа чувши галаму успори и ја некако ускочим у воз.

После Сарајева и зимског купа где је Перо путовао да осети одбојкашку атмосферу, све је кренуло узлазном линијом. У пролеће је већ резервни играч на првенству БиХ. У "Јединству" су тада играли браћа Дервишевић, браћа Буркановић, Ђураковић, Сарајлић, старији Мухаремовић и други. Када се "Јединство" после квалификација на Цетињу пласирало у прву лигу, Петар Николић био је најмлађи стандардни члан прве екипе.

- Мој највећи успех у брчанском "Јединству" остварио сам играјући у јуниорској конкуренцији. Са "Јединством" три пута били смо прваци БиХ. На првенству Југославије у Риједи био сам капитен тима. Тада смо освојили и првенство државе. Те сам године позван у јуниорску репрезентацију. Играо сам две утакмице против Бугарске у Црној Гори. Потом следи предолимпијски турнир у Браили (Румунија). Укупно сам седамнаест пута облачио дрес са државним грбом. Са мношћу репрезентацији играли су Суботичани Гвозденовић и Коледин и моји Брчаци Црногорчевић и Мицић.

*Јуниорско првенство државе 1963. године у Сарајеву
Младен Маглов (тренер), Мујкановић Ешеф, Мулаосмановић
Мухамед, Црногорчевић Хазим, Николић Петар, Ђурак
Владимир, доле: Ђорђевић Душко, Миџић Изет, Михајловић
Божо и Поповић Васо*

У златној Периној јуниорској генерацији Брчанског "Јединства" били су: Владимир Ђурак, Ешеф Мухаремовић, Хазим Црногорчевић, Душко Ђорђевић, Љубиша Ђорђевић, Изет Миџић, Васо Поповић.

По завршетку гимназије, а на наговор Станислава Ђурака Перо и Владимир Ђурак уписују Вишу техничку школу у Зрењанину. Перо и Дадо Ђурак се прикључују одбојкашима "Слободе" из Клека чији је тренер тада био Рајко Кијац, а капитен прослављени Мишо Грбић. Иако је то био сеоски клуб био је веома јак и снажан колектив.

- За мене је било веома неуобичајено да из најодбојкашијег града у Европи пређем у једно село. Било је прилично

тешко привићи се. Али Клечани су све демантовали добром организацијом и озбиљним приступом раду. Кијац је био тренер али више организатор. У екипи је играо Мишо Грбић, касније познати репрезентативац. Двије године задржали смо статус у Првој лиги, а треће године смо испали, а ја прешао у кикиндски "Раднички" за који сам годинама играо и био тренер, каже Николић.

*Првенство Југославије 1964. године у Ријеци
Јуниорска екипа "Јединства" са капитеном Николићем
прваци Југославије*

У разговору, Петар се увек враћа Брчком и свом родном Крепшићу. Сећа се тих младалачких дана. Мисли му лете, а осмех се појави на лицу. Одбојка је тих 60-тих година освојила Посавину и Мајевицу. Када је Перо стасао у одбојкашког аса давао је правац развоју одбојке у свом крају. Лети се одбојка играла сваке суботе и недеље. Своје екипе имали су посебно Горњи Крепшић, а посебно Доњи Крепшић, затим засеоци Горице и Марковић Поље.

- Утакмице су се играле код читаоне. Имали смо праву одбојкашку лопту и праву мрежу. Играли смо боси у својим

мајицама. Организатори одбојкашких утакмица у селу били су Никола и Богдан Арсенић и Живан Ђурић. Сусрете је редовно пратило по сто до двеста гледалаца. За мој Доњи Крепшић играли су: Михајло Мика Марковић, Живан Ђурић, Богдан Арсенић, Васо Поповић, Никола Арсенић, Драгиша Ђурић и други. Најбољи играчи у Горњем Крепшићу били су Мијо Анић и браћа Бјелоњић. Поред сусрета са комшијским засеоцима, незаборавни су били и сусрети са одбојкашима Пелагићева, Доњег Жабара, Горица, Беговаче поред Брчког и Горњег Зовика са Мајевце.

Село је живело за одбојку. Посебно кад су долазили Мајевичани. Спремало се месо на ражњу, а обавезно је била и ракија за госте.

- Сећам се једне утакмице са Горњим Зовиком. Њихов тим је катастрофално поражен. Толико су били бесни сами на себе да нису ни јели, одмах се спаковали и онако гладни отишли кући. Мислили су на следећу утакмицу. Већ наредне недеље били смо код њих. Примили су нас пријатељски. Пораз нису заборавили.

Једна победа Крепшића остала је Пери у трајној успомени. Био је то сусрет малог Крепшића са славним "Јединством". Петар Николић као омладински државни репрезентативац имао је једну жељу, да се покаже и пред својим мештанима да је одбојкашки ас. Данима је припремао младиће из села за сусрет са брчанским "Јединством". За овај несвакидашњи догађај екипу је појачао са колегама Мартиновићем и Ђураком. За утакмицу је владало за оне прилике, огромно интересовање. Окупило се око 500 гледалаца. Борило се мушки за сваки поен. Мештани су громогласно бодрили свога Перу. Момци из Крепшића успели су после велике борбе да савладају "Јединство" са 3:2. Сан се Пери претворио у реалност. Пери се испунила жеља.

Враћајући се из Чехословачке, "врућег" политичког лета 1968. године, где се налазио на турнеји са кикиндским "Радничким", Перо је доживео пријатно изненађење. Наиме, по изласку из аутобуса била је прекинута одбојкашка утакмица у Кре-

пшићу. Сви присутни, појурили су према Пери. Видевши да је жив сви су били радосни. Толико поштовање је уживао у свом родном Крепшићу.

Играјући одбојку за Крепшић и "Јединство" Петар Николић је много тога научио, што га и данас носи у животу. Од клуба не само да је понео рад и упорност, такмичарски дух, већ и другарство, толерантност, солидарност.

- Већ као омладинац радио сам на томе да заједно играју у једном тиму Доњи и Горњи Крепшић. До данашњег дана остали су ми пријатељи сви играчи "Јединства".

Највише на свету Перо воли свој Крепшић и Брчко. Данас Петар Николић живи у Кикинди. Завршио је Економски факултет и директор је фирме "Хемик".

По казивању Петра Николића, забиљежио историчар и публициста Душан Дејанац из Кикинде

СВЈЕТИОНИК У СВЕТОСАВСКОЈ ЛУЦИ СРПСТВА

Тридесетак Брчака у посјети хиландарском светилишту

Магловите и тмасте десете децембарске вечери љета го-сподњег 2003, испред брчанског хотела "Ревена" аутобус с тридесетак српских мушких глава, а међу њима су тројица дје-чака - основаца, креће пут православног југа, на Свету гору. Поклонички поход колијевци светосавске духовности - Хилан-дару - за већину ових ходочасника лијепа је, ако не и јединстве-на, прилика да виде и Српско војничко гробље Зејтинлик у Солуну, гдје је мир напаћеним душама својим нашло око осам хиљада српских бораца, махом младића - добровољаца. Ту је и 129 бијелих мермерних крстача с именима палих српских Солунаца у Другом свјетском рату.

Као да нас је очекивао, тог раног, благог, византијски плавичастиг прозрачног јутра, испред спомен-крипте српских јунака, подигнуте 1928. године, дочекао нас је старина, нижег раста, официрски усправан и утегнут, у војничкој униформи ововремене израде, с маслинасто зеленом шајкачом на глави. Испод уредних жућкасто сиједих бркова поче да тече, као из уста вјештих рецитатора и говорника, казивање о једној од највећих ратничко-страдалачких српских епопеја. Ђорђе Миха-иловић, данас 75-годишњак, сам брине о цијелом овом спомен-комплексу, рачунајући и 400 гробова руских Солунаца. То су прије њега чинили његов дјед и отац. Казивање не слушам први пут, али изнова пратим занимљиву причу кочоперног старине, родом из бококоторских Горњих Грбаља. Необична је по мје-шавини дијалеката и акцената, што је карактеристично за све људе који већи дио живота проведу изван завичаја. Фасцинира ме меморијом. Готово да нема српског солунског јунака који овдје почива да о њему, поред имена и презимена и године смрти, не зна бар још нешто, макар назив родног мјеста, по-ближе објашњавајући гдје се оно налази уколико је ријеч о не баш познатом селу.

Чика Ђорђе испраћа и дочекује посјетиоце, приповиједа, и декламује наизуст научене стихове, одговара на питање зна-тижељника, стара се да је све на своме мјесту и беспријекорно уређено. Жао му је, вели, што неће оставити наслједника у овом послу, уистину часном и патриотски узвишеном. Нема мушких потомака, а ни ћерке нису родиле синове.

Иза геометријски прецизно, у једнаким међусобним одстојањима поређаних гробова српских бораца с крстачама од венчаког мермера, налазе се слично уређена гробља палих савезничких војника у Првом свјетском рату - 8089 француских, око 3000 италијанских, 2000 енглеских. Прије откључавања врата на спомен-крипти и силаска у њен невелики средишњи простор у којем се чувају мање или више вриједни предмети - реликвије, као и поклони посјетилаца, гдје су сви бочни зидови, готово лавиринтски разгранати, од подножја до стропа испуњени мермерним правоугаоним плочама, налик на затворене ладнице на собном намјештају, чика Ђорђе, као да се држи неког строгог обредног прописа, скида шајкачу и почиње одсјечно да говори стихове Војислава Илића млађег, који су уклесани повише врата:

”Благо потомству што за њима жали
Јер они беху понос своме роду
Благо и њима јер су славно пали
За отаџбину, Краља и слободу”.

”У току једног дана Српско војничко гробље посјети више људи него француско за пола године” - вели старина. Заиста, био би не мали гријех проћи кроз Солун и негдје на средини његове најдуже улице (седам и по километара) - Игнације - не скренути лијево, отприлике хиљаду метара, и не посјетити мјесто чијем светилишном блаженству високи чемпреси дају нарочиту љепоту и снагу.

Нажалост, овом приликом нећемо видјети још неке од знаменитости Солуна, двомилионског града изузетне привлачности, што носи име сестре Александра Македонског - The Saloniki. Прије свих, цркву Светог Димитрија, светитеља који је заш-

титник Солуна, и Бјелу кулу, грађевину необично складног облика и задивљујућег изгледа, што је у XIII вијеку подигоше венецијански неимари, да би је турски освајачи у XV вијеку претворили у мучилиште хришћана, а од 1917. године она дјелује као музеј.

Од Солуна до Јерисоса, рибарске и лучке варошице на југоисточној страни полуострва Халкидики, на самој обали Егејског мора, пограничном мјесту на путу за Свету гору, возња траје око два и по часа. Проћи ћемо кроз Стагиру, родно мјесто Аристотелово, гдје је на седластој заравни на омањој узвишици поред вијугавог асфалтног пута којим се крећемо, подигнут споменик славном филозофу, једном од највећих умова старе Хеладе. Касно поподне стигли смо у Јерисос. Преспават ћемо у хотелу "Маркос", чији је власник Грк, годинама био печалбар у Њемачкој, па се отуда сви овдашњи разговори почев од оних незаобилазних службених, приликом доласка на рецепцију, сем грчког, воде и на њемачком језику.

Сутрадан ујутро, у ишчекивању званичне дозволе за одлазак на Свету гору, посјетили смо оближњи манастир Каково, који је, заправо дио хиландарског метоха. У саставу Хиландара је још један посјед, отприлике те величине (двије хиљаде хектара) - у Кареји. Ни ситна јесења кишица која поче да ромиња чим ступисмо на тло манастирске порте није могла да поквари доживљај љепоте на први поглед. Привлачна манастирска црквица у коју једва да може ући више од десет људи налази се на стрмовитом видиковцу повише језерцета залеглог у травнатој, добро одњегованој и уређеној долини. Посебно пажњу плијени дрвени тријем с клупама и столовима ручне израде, гдје монаси госте дочекују и обавезно нуде кафом и ратлуком.

Не дуго потом, непун час послеје поднева, укрцавамо се на брод и пловимо ка Атосу, најисточнијем од три "прста" на "шаци" полуострва Халкидики, који, испружени, урањају у Егејско море. На тло Свете горе искорачићемо за један час. У развученој колони, у групицама пјешачимо широким глинасто

- пјешчаним путем око којег се шире пространа, таласаста, свјеже узорана и засијана житородна поља начичкана маслинама и свакојаким жбунастим растињем. Све вријеме пјешачења, несумњиво је то, пењемо се, мада смо, наизглед на равном терену и голим оком не примјећујемо узбрдицу. Успут застајемо поред историјских биљега и знамења прављених од камена и дрвета, попут крста цара Душана, претпоследњег владара из светородне владарске лозе Немањића и јединог из династије који је остао ускраћен за ореол свеца, а за чије је владавине у саставу српске државе био и Хиландар. Манастир је походио у вријеме велике куге, 1347. године.

Идући даље, такође с лијеве стране пута, пажњу нам привлачи још један споменик. Подигнут је у част посјете Александра Обреновића Хиландару 1896.

Одједном, послјије неких педесетак минута лаганог хода, пред нама се указа - с ТВ екрана, с новинских страна, зидних календара и којекаквих публикација са историјско-умјетничком грађом - препознатљив приказ високих камених, елипсасто заокружених зидина изнад којих се уздижу пиргови (куле) и она два горостасна чемпреса усред манастирске порте.

Пролазимо кроз благо засвођени, не баш широки, сабљасто улијево закренут улазни тријем, застрт каменим бјелуцима, куда се, долазећи из правца мора, од југоистока, једино и може ући у манастир. Крочисмо у пространу манастирску порту. Већина здања, и с лијеве и с десне стране, опточена су грађевинским скелама. Увелико се одвијају рестаураторски и реконструктивни радови на зградама конака и на већини осталих манастирских грађевина, начетих неумитним зубом времена.

Док чекамо да се појави неки од монаха и одређеним чином нам да статус гостију, фотографишемо се крај фијоле, куполасто наткривене грађевине, смјештене између она два ремешна, али стасита, чемпреса, од којих десни, гледано од улазне манастирске капије, једва допола стаје у објектив већих фо-

тоопарата. Својевремено та фијола, чије складне димензије и привлачан изглед упућују на помисао да је имала искључиво естетску намјену, какву, на примјер имају фонтане, служила је за освјештавање водике.

Не прође много времена када нам испред западног дијела конака један монах махањем руком даде знак да кренемо доље према њему. Одводи нас уз прилично стрме басамаке с неравним широким даскама до гостинских соба у конаку. Нашао сам се у соби са шеснаест кревета гдје ће нас већина коначити. Недуго потом, одлазимо у главну хиландарску цркву у непосредној близини здања гдје смо се смјестили. Бјеше се управо окончавало вечерње богослужење. Застали смо два-три метра испред улазног портала докле једва да допире тихо појање монаха. Приђе нам један од њих и рече да из припрате пођемо напријед, у наос. Убрзо затим, молитва се заврши. Цјеливасмо иконе, међу њима и оригинал чудесне иконе пресвете Богородице Тројеручице, која стоји на игуманском мјесту, с лијеве стране, гледано у правцу предивног иконостаса и олтара, па изађосмо из црквеног храма.

Већ је увелико почело да се смркава. У међувремену, огласи се и звоно којим се монаси и гости позивају на вечеру. Монах нас уведе у трпезарију, пространу просторију дјелимично осликаних зидова, у којој су два дугачка реда столова с клупама за сједење на обје стране. Све вријеме, док траје објед, један монах стоји у дну софре и пријатним гласом чита пригодне молитве и свете записе.

Од монаха Василија, чија су задужења, како сам рече, дочек гостију, старање о раду пекаре и брига о болеснима у манастирској болници, с којим ћемо нешто касније у нашој спаваоници надуго и нашироко да разговарамо, сазнајемо да сутрадан прва јутарња служба почиње у два сата послје поноћи, а света литургија у четири часа и тридесет минута, мада се у манастиру не равнају према тим временским одредницама него према изласцима, односно заласцима сунца. Неколицина нас договорисмо се да устанемо прије два часа и да присуствујемо цијелом јутарњем молитвеном обреду у цркви Ваведења Бого-

родице. И не покушавам да заспим. Ослушнувши једва чујну звоњаву црквених звона која су најавила почетак богослужења, кренух у групици својих сапутника, низ степенице, од чијег подножја до улаза у цркву нема ни двадесет корака. Нови дан, још, забрађен помрчином, који српска православна црква слави у част светог апостола Андреја Првозваног, почиње кишом.

Док нетремице, помно и предано, пратим петочасовни молитвени обред, нарочито ме се упечатљиво доимају честе промјене у односима између свјетла и таме, изазиване паљењем и гашењем свијећа. Тек блажено, њежно милујуће, љескаво извлачење и сужавање сјенки открива непоновљиви доживљај угодности и љепоту живописно осликаних црквених зидова, све до врха куле, као и крстоликог мозаичког пода у наосу. С времена на вријеме, како то налаже молитвено чинодејствовање, у дубини треће димензије на платнима славних мајстора, блесне, начас, олтарска трпеза.

На мјесту гдје је краљ Милутин почетком XIV вијека дао да се подигне црквени храм, посвећен Ваведењу Богородице, према прилично поузданим налазима, постојала је црква коју су (1199. г.), годину дана по доласку на Свету гору, саградили Стефан Немања и његов син Растко, тада већ монах Сава. Краљ Милутин био је и ктитор за изградњу унутрашње припрате, док је спољашња припрата, на западној страни, сазидана по налогу кнеза Лазара Хребљановића око 1380. године.

О градитељству из времена боравка светог Саве на Хиландару остало је врло мало материјалних доказа. Најочуванији је бунар светог Саве, смјештен десетак корака десно од улаза у главну хиландарску цркву. Дубок је око шеснаест метара и никад се, ни у вријеме највећих суша, није догодило да је пресушио. Док један по један испијамо течност без које нема живота, сазнајемо да се ниво воде не спушта испод осам метара. Вода се захвата помоћу чекрка и ланца о који је окачена канта. Има, тврде, исцјелитељска својства у лијечењу многих болести, а посебно је благотворна у случајевима слабовидости и очних обољења.

О још једном чудесном божјем дару бесједимо на бунару првог српског архиепископа: о виновој лози изниклој из гроба светог Симеона Мироточивог, недуго пошто је сахрањен почетком XIII вијека. (Саркофаг, богато украшен сребрним орнаментима, у којему се чувају свечеве мошти, налази се десно од самог улаза у наос цркве Ваведења Богородице). Лозу посматрамо с малог бунарског узвишења и слушамо од монаха занимљиву бесједу о њеној чудотворности. Вели да многе нероткиње, које бјеху изгубиле сваку наду да ће у свом брачном гнијезду стећи потомство, недуго пошто би из Хиландара добиле три освјештана бијела зрна грожђа, убрана с те лозе, те појеле два а мужеви оно треће, нису дуго чекали да их усрећи радост дјечјег плача. Тако је недавно, посебно напомену монах у том приповиједању, једна Гркиња, захваљујући овој лози и њеној изузетној моћи, на свијет донијела живе и здраве тројке.

О градитељству из времена светог Саве свједочи и приземни жућкасти дио пирга (куле), висине око два метра, на који је у вријеме краља Милутина надозидан сав горњи дио, да би послје реконструкције извршене поткрај XVII вијека на врху, у поткровљу, добио и црквицу посвећену рођењу светог Јована Претече. У њу није могло да стане више од девет-десет људи.

Унутар хиландарских зидина је и пирг светог Георгија, на чијем је врху сачувана стара црквица. Претпоставља се да је та кула грађена прије доласка монаха Саве на Свету гору - Агион Орос, како би рекли Грци.

Краљ Милутин био је највећи ктитор међу владарима немањићке крви. Посебну, издашну, дарежљивост испољавао је према Хиландару. Поред централне хиландарске цркве с припратом, која може да прими до 400 вјерника, на лијевој страни од улазног тријема, изван манастирских зидина, саградио је пирг, уз који је засадио стабло тисе што и послје седам вијекова расте и једнако стреми ка небеским висинама. За своје 39-годишње владавине (1282-1321), највећи хиландарски задужбинар дао је да се на овој светој земљи зидају и конаци и келије (12) за смештај монаха и вођење испосничког живота.

У манастиру се чувају мошти неколико светитеља. Један од монаха учинио нам је изузетну част да се поклонимо дијело-

вима моштију светих великомученика Артемија, Прокопија, Нићифора, Панталејмона, Исаије и великомученице Марине, те да приступимо цјеливању, уз претходно цјеливање Часног крста.

У крипти (костурници) смјештеној у доњем дијелу цркве Благовјештања, смјештеној само неколико корака далеко од улазног тријема, десно, изван манастирских зидина, чувају се у по пет сталажасто постављених ниша у зидовима лобање преминулих Хиландараца, а у подруму кости многих у минулим вијековима преминулих монаха. Видјели смо и гробље у којему се сахрањују умрли из монашког братства. Сем пет, још свјежих хумки с дрвеним крстачама и именима сахрањених, других гробова нема, нити би их много више и могло да стане на маленој површини испод црквене оgrade. На Хиландару нема гробова старијих од три године. Када од сахране прође толико времена, отвара се гроб и ваде кости, да би се послје прописаног и устаљеног обредног чина (миропомазања и др.) земни остаци упокојеног похранили у крипти.

Данас, на Хиландару живи монашко братство од двадесет људи. На челу седмочланог старјешинства је игуман - архимандрит Мојсије. Некад је - остало је и о томе да се бесједи - само на овом дијелу Свете горе који је, вјерује се, име добио по угледном светогорском монаху, Грку, Георгију Хеландарису, чија се задужбина - манастир Хеландарион - налази на мјесту данашњег српског манастира, живјело, привређивало и Богу се молило више од три и по хиљаде монаха. Није то, кажу, било тако давно. Данас их нема ни упола толико у свих двадесет светогорских манастира заједно.

Хиландарски метох је најпространији, знатно већи и од руског Панталејмона, и од бугарског Зографа, и од грчких манастира. Заузима петину површине Свете горе.

Огромно имање изискује и велику радну снагу. Дјелимично, тај недостатак надомјешћује се, посебно у вријеме већих пољских радова, као што су бербе грожђа, или када се, као што

се то чини овог љета господњег, врше замјешније грађевинске реконструкције на манастирским зидинама, ангажовањем група сезонских радника из српских земаља.

Колико је простран хиландарски метох, прилично убједљиво илуструје и приповиједање монаха Василија, нашег домаћина. Вели да је некад, давно, осамдесет пари волова орало по једну бразду без одмарања до подне, када би се ручало, па поново упрезали волови да праве нову бразду до повратка у манастир гдје би их затицао мрак.

Обишли смо и манастирски подрум гдје се справљају и чувају изузетно квалитетна вина и ракије. Нажалост није било довољно времена да би се разгледало и друго манастирско благо, посебно оно похрањено у ризници, гдје се чува преко хиљаду рукописаних књига, које потичу из разних времена попут три Октоиха првогласника из 1494. године, као и бројне непроцјенљиво вриједне умјетничке реликвије, и драгуље, међу којима је и оригинал мозаичке иконе Богородице Одигагрије с краја XII вијека.

Тридесетак брчанских Срба придружило се, ето, поткрај 2003. великој православној фамилији Светогораца. Понеки сувенир, уз споменицу Свете српске царске лавре манастира Хиландар која се издаје на име онога који је походио манастир и поклонио се колијевци светосавске духовности, с потписом старјешине манастира - архимандрита Мојсија, стално ће их подсјећати на поход овом великом светилишту Срба. Уживајући у сјећањима, о љепотама доживљеног на том двије хиљаде километара дугом ходочашћу приповиједаће другима, посебно онима који су полном припадношћу ускраћени да посјете ово светилиште.

Статус споменичара Светогорца, а и само сазнање да си дио бројне фамилије хиландарских ходочасника, којој се сваког дана придружује око још њих стотинак, у оваквој овоземаљској богохулној грабежљивости за новцем, славом и титулама, ипак је велика духовна привилегија.

Хвала милостивом Господу што ми ју је подарио.

По повратку с Хиландара, забиљежио Бранислав Рибар, новинар и предсједник СПКД "Просвјета" Брчко

P.S.

Непуна три мјесеца по повратку са Свете горе, 4. марта љета господњег 2004, око поднева, болно ме је потресла и растужила вијест да је највеће српско светилиште и колијевка светосавске духовности у пламену. Пред очима лелујаве слике животописног манастира и у глави већ прилично сређени утисци с поклоничког путовања као да дају неки нарочит смисао неспокоју и тузи који ме зачас, преосјетљивог за оваква изненађења и губитке свега што ми је драго, снажно опхрваше.

Свјестан сам да, заједно с мојим народом, губим нешто непроцјењиво вриједно и духовно припадајуће; нешто чиме смо се дичили, али не из пркосећих побуда; нешто што нас је оплемењивало, али и надахњивало и снажило кад год би наилазила суморна и опака времена; нешто што је у минулих осам вијекова било наш најпоузданији путоказ и богомолеће уточиште да не скренемо с пута светог Саве у смјеру луциферовски заводљиве странпутице.

На самом почетку прошлог, дај Боже и последњег рата, погођен некаквим пројектилом, изгорио ми је стан у родитељској кући у близини Сарајева, гдје сам одрастао и живио с породицом, али ту несрећу нисам тако трагично и стресно доживио као овај пожар на светом Хиландару, мада су ми у ватри, пепелу и диму у неповрат отишле многе драгоцености и породичне успомене. Сад, ево, гори духовна колијевка српског народа коју је прије више од осамсто година снажно, Божјом вољом и милошћу, зањихао свети Сава. Осјетио сам у децембру 2003. изблиза њену топлину па ми самим тим ова наша национална трагедија теже пада.

Срећом, како сазнајем, највреднији дио српског духовног блага, баштињеног на Светој гори од 12. вијека наовамо - ризница, библиотека и централна црква Ваведeња Богородице - спасени су од горопадне ватрене немани. Даће милостиви Бог да наш Хиландар брзо зацijiели своје ране. Уосталом, без страдања нема ни васкрсења.

НИКО БОСИЋ

ПЈЕСМА МОНАСИМА

Пјевајте браћо, пјевајте Богу,
пјев'о бих и ја да пјеват' могу!
Шаљите Богу молитве благе,
слао бих и ја да имам снаге
Бог вама даде снаге и дара
да се молите сред Хиландара
Тог светог мјеста српскога рода
на дар вам били: Дјела и ода!

МОЈЕ ИМЕ

Моја проза, моја пјесма
дају печат мом времену,
и писаћу док год могу
да оставим успомену

Умријеће моје тијело,
а душа ће ићи Богу,
моје име нек' остане
као спомен моме роду

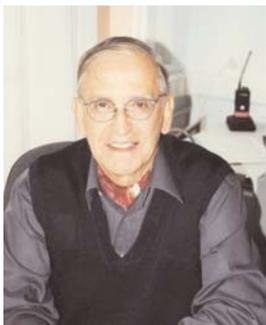
То је, ваљда, и најљепше
што учинит' писац може
Дај ми мало надахнућа
да и даље пишем, Боже!

Из збирке пјесама "Од свјетлости до Светости", Шамац 2003. г.

ПОЕЗИЈА И ПРОЗА

ВИЛИЈАМ СОМЕРС

Вилијам Сомерс је рођен у Минесоти, у САД-у 1927. године. Дипломирао је на Харварду 1951. и од тад је радио у управи локалних власти у Америци и у прекоокеанским државама. Био је шеф Управног тима Дистрикта у Брчком од 2001. до 2002.године, а тренутно живи у Сјеверној Каролини и ради као савјетник у локалној управи. Г-дин Сомерс је издао четири књиге поезије, прозе и новела. Његова супруга, г-ђа Џоан, је истакнути сликар и имала је много изложби како у Америци тако и у другим земљама.

Св. Никола - црква у Витановићима

Ова испрана сеоска црква,
временом срушена, а ратом исцрпљена,
стоји нијема у јакости своје празноће.
Звоно је нестало; прозори без стакла,
отворени хитрим путевима ластавице
не окупљају више шаролике анђеле
јединственог и вјерног стада.

Ипак није неугодно погледати у небо
и посматрати тамне облаке насупрот сунцу,
брзину распрострањену невидљивом лађом;
нити нас непоштовање тјера да
пређемо рукама преко зелене маховине
каменог олтара, чији давни домаћин
почива у овом гробу чистог ваздуха.

Све што сад можемо видјети је ништавило,
осим иконе св. Николе на зиду
на ком се избледјели чудотворац
појављује кроз замршеност опстале слике
окупљене расијаним рупама.
Владикина сломљена круна, упрљана мантија
оквирују блиједу сјену лика,
освијетљеног нетреперућим, звјезданим очима.
Чини се као да иде ка нама
својим напуклим, мркоцрвеним штапом
који чврсто држе снажни прсти
вјешто насликане руке.
Неишчезли знак иконописца
супротстављен непролазности времена.

Из аутомобила говоримо: "Збогом!"
 окрећући се оронулом путу,
 мислећи да је Црква то што јесте
 и да више неће васкрснути
 него да ће тијела оживјети;
 она, што сад леже расијана
 под зеленом травом
 у својим нестајућим гробовима.

Чудотворац брзо блиједи.
 На крају, кад свуче
 тканину себе насликаног
 и претвори се у велику прашину
 на оронулом црквеном поду,
 молићемо се његовом невидљивом узвисењу ка мрачном небу.

Како нас облаци прекривају док се повлачимо,
 остајемо заокупљени извученом поуком:
 Једино васкрсење за које ћемо икада знати,
 свакодневно се јавља у препороду нашег губитка.

Превела са енглеског: Тања Михајловић

Православна црква у Витановићима, 2001

St. Nicholas: The Church at Vitanovici

This whitewashed country church,
torn by time and worn by war,
stands mute in its empty strength.
The bell is gone; unglazed windows,
open to the swift paths of swallows,
no longer reflect the stained angels
of a once and faithful flock;

Yet it's not unpleasant looking up
to watch dark clouds against the sun
speed across an invisible nave
nor does irreverence impel us
to run hands over the green moss
of an altar stone whose long ago host
rests in this tomb of bright air.

What we see is nothing now
except St. Nicholas-On-The-Wall
where the faded wonder worker
appears through a skein of weathered paint
pocketed by scattered holes;
a bishop's broken crown, a blotted chasuble
frame the faint shadow of a face
lighted by unblinking, staring eyes.

He seems to move toward us
with his cracked, carbuncled crozier,
held tight by strong fingers
of a well painted hand:
The icon-maker's lingering mark
against the peel of time.

We say goodbye from cars
spinning up the muddied road
thinking this Church is what it is
and will no more be resurrected
than will the bodies rise to life
that now lie scattered
under the green grass
in their disappearing graves.

The wonder worker's fading fast.
When he finally sheds
the tissue of his painted self
and crumbles into the thin dust
of the Church's weathered floor
we pray his unsighted rise into the darkening sky.

And as these clouds cover our retreat
we are enveloped in the lesson learned:
the only resurrection we shall ever know
appears daily in this resurgence of our loss.

ДРАГОМИР ЗАГОРАЦ

Отвори ми вријеме да у прошлост уђем задивљен љепотом
више из очаја
Што изметнусмо биће у супротност све смо разрушили
ништа нас не спаја
У скоку за даром обдарене свијести лебде остаци жара у
неслободи
Уклете наде што оста да виси између недостижа и слатке
преваре
Дивна пажњо уснули те маме толике птице видик нам
прекрише слабороди
Остају умом засужњени варко измјештена што слиједиш у
потаји старе
Неспоразуме израсла на длану пуна храбрости отимаш се
вјечној немилости
И смјераш заплвити у врлет обдарена добротом од
превелике њежности

МОЈ ЗАМАК

Он је готово увијек,
у плочицама,
често улупаним,
чешће запрљаним.
WC шоља, цијев и
водокотлић,
прави престо,
узму највеће мјесто.

Из важних друштава,
из своје утрнулости,
тамо се сакријем.
Њежно потиснем
металну кваку,
па уђем и станем
да се поклоним
мом олтару.

Ту је, негдје,
оно огледало, право,
иронично, а топло,
с којим дуго причам.
Мој мудри друг.

Ја сам та што лагано,
тихо, уздигнуте главе, мало
патетично, кроз ходнике
тоалета, у разним градовима,
земљама, на празнике,
своје рођендане,
у поноћ нових година,
корача, и за оронула,
или гиздава, врата,
жудно замиче.

ЋЕЛИЈА

Пустили су ме на викенд.
С пратњом.
У ћелији је проклијала биљка
не знам како се зове,
неко ми је сјеме дао.
Неће имати ко да је залива.

У недјељу увече
редар је за мнош
закључао гвоздена
врата.
Још је жива.
Те ноћи сам, након две
бесане,
тврдим сном, спавала.

ОБАЛЕ

/Оцу Новаку/

Ријека обале глође

Бритки таласи заплъскују ране

Распојаса се ријеч у стослова
И брсти у јуришу мјеста
Гдје мој отац исправља корак

Осмијех поцијепан временом
Као хицем под којим се
Ријечи не усправљају
Учим говор да зубе стисне испред
мрака

Да напуним
Пристрасно моје срце
У којем хода очева вјечност

СУНЦЕ НА ОКУЋНИЦИ

/Мајци Милени/

Једном руком придржава јутро
Другом вече
Птице јој пољем разносе име
Као вјетар полен да оплоди цвијет

Свако јутро у разлистан дан се понавља
И тумачи сунце у разгрљеним браздама
На О к у ћ н и ц и

Бачено сјеме у чекање...
Затрпано мајчиним бригама и надама

Исклијевам у столисник
Насред поља
И гледам како се њежне биљке
Преко имена моје Мајке дозивају

Гледам како се сунце и мјесец
Сустижу на њеном реверу

НЕНАД НЕСТОРОВИЋ

БРОЈ СЕДАМ

Досадне кише већ данима лију
И на прозор капне капљица која
Сам у соби слушам Шербеџију
Племкињо и простакушо моја

У именику ти под бројем седам
Да те назовем боли и вријеђа
Устајем па поново сједам
У оку слика познато торзо с леђа

Назваћу те па куд пукло
Боже је ли то спава централа
Ти, ти, ту, ту одзвања мукло
И овај пут веза је пала

Ко да му вјерује такав је строј
Телефон виси на жици до пода
А и да случајно дође тај седам број
Било би као у причи жаба и рода

ЖАРКО МИЛЕНИЋ

ТРЕЋИ

Ког ђавола он ради овдје? Нисам се нимало обрадовао кад сам га видио. А прошло је десет година. Толико нисам био у Букачу. Мом родном граду.

Био је новинар у редакцији "Обнове". Једини у редакцији коме нисам знао име. "Обнову" сам редовно читао. "Никад нисам пронашао текст са његовим потписом. Ни у импресуму није могло да се прочита његово име. Никад ми није било јасно шта он у редакцији уопште и ради. Више пута сам хтио да питам главног уредника или неког другог из "Обнове" са ким сам контактирао ко је тај тип. Шта ради у редакцији. Потрчко?

Ни сад кад смо се коначно упознали нисам запамтио како се зове. Велика штета!

Десет година нисам видио ни њу. Уствари више. Од матуре је прошло осамнаест. Она је отишла да студира у Сарајеву. Ја у Београду. Понекад би се срели у Букачу. Случајно. Здраво. То је било све. Ми никад нисмо разговарали. А били смо у основној школи четири године у истом разреду. Од петог и у гимназији разред до разреда.

И сад сам је срео случајно. У нашем граду. На пијаци. Причали смо. Углавном, о томе ко је од оних из наше генерације и сада у Букачу. Скоро нико.

Више од њој сам сазнао од других. Највише од наше прве учитељице. Има одлично памћење. Запамтила је и њен датум рођења. Упоредјујем њен и мој хороскоп. Па не слажу се баш. Али код моји родитеља је по астрологији веза идеална, а никад се нису слагали. Нису се растали због дјете. Боље да јесу.

Нас двоје смо се растали. Не знам шта је био узрок њеног развода. Једном ће да ми каже. Надам се.

Позвала ме на кафу. Све је кренуло по плану.

Први пут кад смо се срели у њеном стану прегледали смо школске фотографије. Обоје имамо одлично памћење. Она се углавном сјећа дјевојчица. Ја дјечака.

И тада се присјетих. Ипак смо у школи нас двоје једном разговарали. Уствари ван школе. Послала нас учитељица да напишемо које све и колико има дрвећа у оближњем парку. Не сјећам се ко је још био у тој групи. Било нас је четворо или петоро. Не сјећам се ко је још био осим нас двоје. Она се наљутила. Зашто је учитељица убацила и њу?! Она не зна да разликује дрвеће. Ни букву од храста! То ме изненадило. Имала је све петице. Остале групе су пописивале нешто друго. Не сјећам се шта. Она је рекла да смо ми добили најтежи задатак. Да смо задња рупа на свирали!

Сад јој кажем како сам се све ове године кад год сам чуо ту фразу увијек ње сјетио!

Она не вјерује у то. Каже да лажем. Да јој ласкам. То је честа фраза. Ако је то истина онда сам је се сјетио много пута. Много пута сам помислио на њу!

А шта смо разговарали? Само сам рекао како то неће бити проблем. Ја знам да разликујем врсте дрвећа. Није да се хвалим. Живио сам у предграђу. У околини је била шума. И осим ње пуно дрвећа.

Дакле ни то није био прави разговор. Службени, рекло би се. То се не рачуна. Али мора да смо разговарали у школи. Не сјећам се. Можда сам од ње затражио свеску. Да препишем за даћу. Онда је и то било службено! Не, нас двоје заиста никад нисмо разговарали. Али сад је прилика да се пропуштено увелико исправи.

Морам да признам да ми се она свиђа. Заправо свиђала ми се и раније. Али сматрао сам је онда недодирљивом. Скоро божанском. Ко сам ја! Син радника, осредњи ученик, никад атрактивно обучен. А она кћерка доктора, најбоља у разреду, мала манекенка.

Прва моја посјета пуно је обећавала. Пробудула у мени наду. Стекао сам утисак да ни она није равнодушна.

Али други пут се појавио он - трећи. Мени је то била друга посјета. Њему ко зна која.

Остао је исти. Хвалисавац. Ја па ја. И сада је новинар. Бар се тако представља. У букачкој "Обнови". Лист за који ван

Букача нико није чуо. Лист којег је мало ко и у Букачу сматрао озбиљним.

И ја сам новинар. Сарађујем у низу новина за које сви знају. Наравно, то на њега није оставило никакав утисак. То ме није изненадило. Изненадило ме што је и она на моје журналистичке упјехе остала мртва хладна. Нису запазили моје име. Не читају новине!

Он стаде да се хвали како интензивно учи енглески језик. Пита ме знам ли ја. Кажем да сам енглески учио у основној, средњој и на студијама. Он је учио руски, она њемачки.

Он предлаже да вјежбамо. Да разговарамо. Мушки. И боље да нас она не разумије. Да га нешто питам. И питам. Шта ради овдје?

I will sleep - одговара.

Будала. Нисам га питао шта ће да ради. Одговорио је у будућем времену. И то погрешно. Требао је да одговори "I shall sleep." То значи - спаваћу. Shall је помоћни глагол за футур. Значи "ћу". Will се користи за друго и треће лице једине, односно множине. Оно што је он рекао изражава вољу. Значи - Ја хоћу да спавам. Сјетих се шаљиве приче о странцу који је учио енглески у Британији. Кад је пао у неко језеро умјесто "I shall be drowned (Удавићу се!)" рекао је "I will be drowned! (Хоћу да се удавим!)" И нико му није помогао. Тамо је демократија. Слобода воље.

Та је прича трагикомична. Као и ова моја. Устао сам. Ја сам био онај трећи. Сувишни.

Она није зажалила због тога.

Знао сам. Опет је могу срести само случајно. И намјерно се правити да је не видим.

Дабун Баштинара

*Пјевачка група "Вијенац" СПКД "Просвјета"
 Јелена Мајсторовић, Јелена Тешић, Нина Шљивић, Тијана
 Кашански, Тијана Вукадин, Сања Вукадин, 2003. год.
 Дом културе*

БАШТИНАР

ГЛАСИЛО УДРУЖЕЊА ЗА ЊЕГОВАЊЕ СРПСКОГ КУЛТУРНО-ИСТОРИСКОГ НАСЉЕЂА "БАШТИНАР" Брчко

АДОБ "Раждјево"

ЕТНОГРАФСКА ИЗЛОЖБА - РАЖЉЕВО - 2003.

БАШТИНАР

ГЛАСИЛО УДРУЖЕЊА ЗА ЊЕГОВАЊЕ СРПСКОГ КУЛТУРНО-ИСТОРИСКОГ НАСЉЕЂА "БАШТИНАР" Брчко

С А Д Р Ж А Ј

О УДРУЖЕЊУ "БАШТИНАР" И ПОИМАЊУ БАШТИНЕ

Уводна пјесма: ТУЖИЛА ДЕВОЈКА НА БУРЂЕВИХ ВРАТИ	5
ЗАХВАЛНИЦЕ	6
НОВИ ЧЛАНОВИ СЕКЦИЈЕ ЗА МУЗИКУ БАШТИНУ	7
АКТИВНОСТИ "БАШТИНАРА" У 2003. ГОДИНИ	10

НАУКА - ИЗ НАЦИОНАЛНЕ РИЗНИЦЕ

мр Бранко Брђанин: ДРАМСКА БАШТИНА МИЛУТИНА БОЈИЋА	17
мр Драгица Панић Кашански: ТЕРМИНИ ВЕЗАНИ ЗА ИГРУ И ЗАКОНИ КОЛА У БРЧАНСКОМ КРАЈУ	42
мр Лука Кеџман: ЈЕЗИК И ГОВОР КОЧИЂЕВИХ ЛИКОВА ..	48
Александар Николић: СЛИЈЕД УНУТРАШЊЕ МАПЕ	66

КАЗИВАЊА И ЗАПИСИ (грађа)

Душан Ристић: ДА Л' ТО СЕЛИ ПОСАВИНА	73
Живан Ђурић: САЧУВАЈМО НАРОДНО БЛАГО	75
Петар Васић: КАЗИВАЊА И ЗАПИСИ О МИГРАЦИЈАМА У БРЧАНСКОМ КРАЈУ	79
Митра Мијаиловић - Цица: СТО ГОДИНА КОЛА СРПСКИХ СЕСТАРА	86
Мара Симикић: ХРИШЋАНСКА ТРАДИЦИЈА У РАЖЉЕВУ	91
Душан Дејанац: 'АЈДЕ ПЕРО, 'АЈДЕ КРЕПШИЋ (ЗЛАТНО ДОБА БРЧАНСКЕ ОДБОЈКЕ)	94
Бранислав Рибар: СВЈЕТИОНИК У СВЕТОСАВСКОЈ ЛУЦИ СРПСТВА (О ПОСЈЕТИ БРЧАКА ХИЛАНДАРСКОМ СВЕТИЛИШТУ)	100
Нико Босић: ПЈЕСМА МОНАСИМА	110

ПОЕЗИЈА И ПРОЗА

ВИЛИЈАМ СОМЕРС	113
ДРАГОМИР ЗАГОРАЦ	118
НИНА ВАСИЋ	120
ЈОВАНКА СТОЈЧИНОВИЋ НИКОЛИЋ	122
НЕНАД НЕСТОРОВИЋ	124
ЖАРКО МИЛЕНИЋ	125

АЛБУМ БАШТИНАРА

БРАС

GRAMOS

ДРУШТВО ЗА ОЧУВАЊЕ БАШТИНЕ

Castra AMV
Banja Luka 051 319 613

 Tehnokom

 KAŽANSKI
DESIGN STUDIO
065/802 842

О удружењу "Баштинар" и поимању баштине

- Уводна пјесма
- Захвалнице
- Нови чланови секције за музичку баштину
- Активности "Баштинара" у 2003 год.

Наука - Из националне ризнице

- Мр Бранко Брђанин:**
 - Драмска баштина Милутина Бојића
- Мр Драгица Панић-Кашански:**
 - Термини везани за игру и закони кола у брчанском крају
- Мр Лука Кеџман:**
 - Језик и говор Кочићевих ликова
- Александар Николић:**
 - Слијед унутрашње мапе

Казивања и записи (грађа)

- Душан Ристић:**
 - Дал' то сели Посавина
- Живан Ђурић:**
 - Сачувајмо народно благо
- Петар Васић:**
 - Казивања и записи о миграцијама у брчанском крају
- Митра Цица Мијаиловић:**
 - Сто година Кола српских сестара
- Мара Симикић:**
 - Хришћанска традиција у Ражљеву
- Душан Дејанац:**
 - 'Ајде Перо, 'ајде Крепшић
- Бранислав Рибар:**
 - Свјетоники у светосавској луци српства
- Нико Босић:**
 - Пјесма монасима

Поезија и проза

- Вилијам Сомерс
- Драгомир Загорац
- Нина Васић
- Јованка Стојчиновић Николић
- Ненад Несторовић
- Жарко Миленић

Албум Баштинара

ISSN 1512-9535

91771512953009